

Racek, Jan

Beethoven v Čechách

In: Racek, Jan. *Beethoven a české země*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, pp. 22-66

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126684>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BEETHOVEN V ČECHÁCH

III

Pražské pobyty

Osobní a umělecké styky Beethovenovy s českými zeměmi a zvláště s Prahou zprostředkovala, jak už bylo svrchu naznačeno, především tehdejší zemská a stavovská šlechtická společnost. Jeden z těch, kdož uvedli Beethovena do Prahy, byl kníže Karel Lichnovský. V době, kdy začalo pronikat dílo Beethovenovo do českých zemí a do Prahy, tvořila pražskou feudální společnost známá jména šlechticů, s nimiž přišel Beethoven namnoze již do osobního styku po svém příchodu do Vídně. Byli to feudálové Josef Emanuel Canal z Malabaily, Clam-Gallas Klebesberg, Fürstenbergové, Harrachové, Hartigové, Hennetové, Ferdinand Kinský, Kolovratové, Lažanští, Lichnovští, Jan a Bedřich Nosticové, Jan Pachta z Rájova, František Šternberk, Sweerts-Sporck, Jan a Josef Thunové, Vrtbové aj.²⁶⁾ O tom, jak podporovala pražská feudální společnost Beethovena a jak poměrně záhy pochopila jeho umělecký význam, podává jasné svědectví již svrchu uvedený vzácný artariovský tisk Beethovenových tří trií, op. 1 z roku 1795, jehož vydání bylo umožněno v podstatě především podporou české zemské šlechty. Dalším neklamným důkazem úzkého vztahu Beethovenova k české šlechtické společnosti jsou četné Beethovenovy skladby, které, jak již víme, byly věnovány jeho přátelům a mecenášům z kruhů české a pražské šlechty.

O Beethovenových pobytech v Praze se dochovaly jen velmi neúplné a sporé zprávy, což zaviňuje naprostý nedostatek pramenného materiálu. Odtud jsou i naše vědomosti o Beethovenových pražských pobytech neúplné, mezerovité, často jen založené na pouhých domněnkách, sestrojených na základě namáhavé rekonstrukce historických skutečností.²⁷⁾

²⁶⁾ O Beethovenových stycích s Prahou a pražskou feudální společností pojednávají tyto studie a články: Rudolf L. Procházka, *Beethoven und die Prager* (Blätter des Prager deutsch. Theaters, Praha 1920, 12—15); t ý ž., *Beethoven a Pražané* (Dalibor XXXVII, 1921, č. 11—12, 81 ad.); Erich Steinhard, *Ein Beethoven-Irrtum i. J. 1926* (Alt-Prager Almanach 1937, 95—98); t ý ž., *Beethoven und Prag* (Blätter des Prager deutsch. Theaters, Praha 1937, 9—13).

²⁷⁾ Z pramenného materiálu přicházejí tu v úvahu pouze Beethovenovy dopisy a paměti

Podle velmi kusých, nejasných a zmatených pramenných zpráv byla několikrát vyslovena domněnka, že Beethoven navštívil po prvé Prahu asi již roku 1795, poněvadž tehdy měl v Praze už několik vlivných příznivců, jmenovitě v kruzích pražské šlechty. Dokonce Beethovenův biograf A. W. Thayer se domníval podle nepřesného údaje pražského lexikografa J. B. Dlabáce, že někdy o vánocích roku 1795 uspořádal svůj první pražský veřejný koncert.²⁸⁾ Domněnka o Beethovenově pobytu v Praze roku 1795 byla zdůvodňována také mylně interpretovaným názorem, že již v lednu roku 1796 se setkali bratři Kryštof a Štěpán Breuningové s Beethovenem v Norimberku, kdy se měl Beethoven vracet z Čech a z koncertní

několika současníků, jejichž spolehlivost je značně oslabena nedostatečnou pramennou dokumentací. Ani tehdejší pražské noviny nevnášejí ostřejší světlo do této dosud nejasné otázky, poněvadž se nezmiňují o Beethovenových pobytech v Praze. Rovněž v pražských archívech se dosud nenalezl ani jediný dokument k tomuto problému. Moje pátrání, které jsem provedl za laskavé spolupráce prom. hist. Olgy Loulové zvláště v býv. archívu ministerstva vnitra, Památníku písemnictví na Strahově a v pražských novinách z let 1795—1798 a z roku 1812, bylo bezvýsledné. Byly prohlédnuty noviny Bohemia, Euphonia, Hesperus, Intelligenzblatt, Prager Neue-Zeitung, Prager Oberpostamts-Zeitung, Vaterländisches Magazin zur Beförderung der Cultur a Volksfreund. Až na nepatrné zmínky v příloze časopisu K. K. Prager Oberpostamts-Zeitung, které uvedeme na patřičném místě, není v těchto novinách ani jediné zprávy o Beethovenovi. Je to neklamný důkaz toho, že Beethoven nebyl tehdy ještě tak světově proslulý, aby jeho pobyt v Praze vzbudil živější pozornost, když víme, že předchozí pražské pobyty Mozartovy byly vždy v tamějších novinách pečlivě zaznamenávány a komentovány. Je jistě podivné, že ani Krameriusovy c. kr. vlastenecké noviny nezaznamenávají Beethovenovy pražské pobyty. Rovněž v hesle Beethoven v Schönfeldově Jahrbuch der Tonkunst z r. 1796 není zmínky o Beethovenových vztazích ku Praze, což by mohl být také jeden z důkazů, že Beethoven nemohl navštívit Prahu již roku 1795!

Cenný pramenný materiál k otázce Beethovenových pobytů v Praze přináší pouze *Vlastní životopis Václava Jana Tomáška*, který vycházel v almanachu Libussa (Jahrbuch für 1845, IV. roč., str. 349—398; 1846, V. roč., str. 321—376; 1847, VI. roč., str. 411—441; 1848, VII. roč., str. 487—494; 1849, VIII. roč., str. 485—503; 1850, IX. roč., str. 323—350). V českém překladu vydal Tomáškovu autobiografii Zdeněk Němec (Praha 1941).

Z literatury, která se zabývá pražskými pobyty Beethovenovými, uvádím především práci Vladimíra Balthasara, *Beethoven v Praze* (vyšla v knihovně Dalibora, sv. 10, Praha 1921) a studii Maxe Ungera, *Zum Kapitel „Beethoven und Prag“* (Der Auftakt V, 1925, 80—83). Viz též články Rud. Procházky v *Prager Tagblatt* (12. XII. 1920 a 26. IV. 1924) a v *Musikpädagogische Zeitschrift* (Videň 7. XII. 1925).

²⁸⁾ A. W. Thayer vyslovil tuto ničím blíže nedoloženou domněnku v druhém svazku své knihy *Ludwig van Beethovens Leben* (v překladu a zpracování H. Deitense, Berlín 1866 až 1879, viz str. 7). Další vydání Thayerovy knihy vyšlo péčí Huga Riemanna (Berlín 1907—1908, 1910—1915). Anglické vydání bylo vytištěno v Novém Yorku 1921. Thayer se opřel o údaj J. B. Dlabáce, který píše ve svém slovníkovém díle *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien* (Praha 1815) následující: „v. Beethoven, ein Konzertmeister auf dem Pianoforte. Im J. 1795 gab er eine Akademie in Prag, in welcher er mit allgemeinem Beifall spielte“. Je více jako pravděpodobné, že u Dlabáce jde o záměnu roku 1796 za rok 1795! Vždyť Beethoven, jak uvidíme později, byl v Praze zcela bezpečně po prvé až roku 1796. Zda koncertoval tohoto roku v Praze, je ovšem rovněž sporné.

cesty po Německu zpět do Vídně. Jde tu podle všeho rovněž o záměnu roku 1797 za rok 1796, poněvadž Beethoven byl na dlouhodobém koncertním zájezdu v Praze, Berlíně, Lipsku a Drážďanech teprve až roku 1796, takže na zpáteční cestě, která vedla přes Norimberk a Linec do Vídně, se mohl setkat s bratry Breuningovými nejdříve v lednu r. 1797 a nikoli v lednu r. 1796!²⁹⁾ Podle uvedených skutečností můžeme proto právem usuzovat, že domnělá koncertní cesta Beethovenova do Prahy roku 1795 není přesvědčivě doložena a je tudíž velmi sporná. Nepodařilo se v budoucnu nalézt pramenný materiál, který by zcela jednoznačně ověřil pobyt Beethovenův v Praze roku 1795, pak jej můžeme považovat za hypotetický a málo pravděpodobný.

Naproti tomu lze již zcela bezpečně na základě pramenného materiálu doložit Beethovenův pražský pobyt v roce 1796. Beethoven navštívil Prahu v únoru roku 1796, nedlouho po svém vystoupení na Haydnově akademii ve Vídni, která se uskutečnila dne 18. prosince roku 1795. Na této akademii provedl jeden ze svých klavírních koncertů (asi B dur, op. 19, čís. 2).³⁰⁾

²⁹⁾ O setkání Beethovenově s oběma Breuningy v Norimberku v lednu roku 1796 se zmiňuje přítel Beethovenův Franz Gerhard Wegeler ve vzpomínkové knize *Biographische Notizen über Ludwig van Beethoven*, kterou vydal s Ferdinandem Rieseem v Koblenzi roku 1838 (druhé vydání této knihy vyšlo v edici Alfr. Chr. Kalischera, Berlín a Lipsko). K tomuto omylu v datování došlo proto, že dopis Steffena Breuninga jeho matce, v němž se zmiňuje o setkání s Beethovenem v Norimberku, byl mylně datován v lednu 1796 místo v lednu roku 1797. K záměně roku mohlo lehce dojít na počátku roku 1797, kdy zpravidla se setrvačností datujeme korespondenci předcházejícím rokem. Dopis Breuningův je tudíž vysvětlitelný jen s lednovým datem roku 1797 a nikoli 1796!

³⁰⁾ Viz Thayer II, 7. O tehdejšímu Beethovenově pobytu v Praze svědčí drobná zprávička, která se objevila v nedatované samostatné příloze k časopisu *K. K. Prager Oberpostamts-Zeitung*, a to za číslem 104 ze dne 30. prosince 1797 (v archivu hl. města Prahy). Její opis mně laskavě pořídil dr. ing. Václav Vlček, za což mu vzdávám upřímné díky. Pod r. 1796 je tu uveden v rubrice *Von Spektakeln und Virtuosen* soupis dárců milodarů pro chudé pražského Armeninstitutu. Mezi těmito dárci se objevuje *Ludwig v. Bethaun* (sic!), který věnoval ve prospěch Ústavu chudých poměrně vysokou částku 6 zl. 45 krejcarů. Z této zprávy vyčteme, že Beethoven byl již v únoru 1796 v Praze, poněvadž seznam dárců není sestaven abecedně, ale chronologicky. Jméno zpěvačky de Bolla (v seznamu rovněž zkomoleně uvedeno *Madam Boln!*), která podle zprávy v *Oberpostamts-Zeitung* z 9. února 1796 (čís. 12) koncertovala v pražském Konviktě dne 11. února 1796, je uvedeno hned za jménem Beethovenovým. V této souvislosti uvedme, že téhož roku provedl Beethoven ve Vídni na koncertě zpěvačky de Bolla jeden ze svých prvních klavírních koncertů, k čemuž došlo asi ještě před jeho cestou do Prahy (patrně v lednu 1796). Dárci ve svrchu uvedeném seznamu jsou uvedeni v tomto pořadí:

Von dem Zwerge Ignac Häkenheil	2 Fl.,
Vom Theater	42 Fl., 41 Kr.
„ Mechanikus Karl Eussler	11 Fl.,
„ Ludwig v. Bethaun (sic!)	6 Fl., 45 Kr.
„ Madam Boln (sic!)	2 Fl.,
„ Karl Radt	1 Fl.,
„ Johann Apel	2 Fl., 10 Kr.

Beethoven přijel do Prahy se svým příznivcem knížetem Karlem Lichnovským. Tehdy bydlil v pražském waldsteinském, dříve auersperském paláci „U zlatého jednorozce“ na Malé Straně v Lázeňské ulici, čp. 258.³¹⁾ Tato pražská návštěva Beethovenova je dokumentárně doložena Beethovenovým dopisem bratru Joh. Nik. Beethovenovi (1776—1848) ze dne 19. února 1796, v němž udává také svou pražskou adresu (viz příloha čis. I). Podle všeho byl Beethoven v Praze již počátkem února 1796. Jeho pobyt v Praze v roce 1796 se protáhl na několik týdnů, jak se o tom zmiňuje ve svrchu uvedeném dopise bratru Janovi. Nevíme přesně, zda tehdy Beethoven v Praze veřejně koncertoval, poněvadž tehdejší noviny zatvrzele mlčí o jeho veřejném vystoupení. Beethovenův životopisec Thayer je toho mínění, že Beethoven tehdy v Praze veřejně nevystoupil. Pravděpodobně hrál jen na soukromých večírcích pražské šlechty, kam ho uvedl rovněž kníže Lichnovský, který tehdy Beethovena doprovázel na jeho cestě do Prahy. V Praze tehdy došlo k dalšímu Beethovenovu sblížení s pražskou feudální společností. Beethoven byl asi nepochybně hostem v pražském paláci hr. Christiana Clam-Gallase. O tom svědčí skica, která se našla ve sbírce Artariových. Tato skica nese nápis:

„*Geschrieben und gewidmet dem Gr. (afen) C. (lam) G. (allas), als Andenken seines Aufenthaltes in P. (rag)*“.

V době tohoto pobytu v Praze r. 1796 prožil Beethoven také několik pěkných a nezapomenutelných chvil v paláci Claryů. Zvláště komtesa Josefina Claryová (1777—1828), dcera hr. Filipa Clary-Aldringen (1742-1795) a hr. Barbory Schaffgotschové (1750—1812), vzbudila živou pozornost Beethovenovu. Není vyloučeno, že se tu vytvořil i citový vztah mezi oběma mladými lidmi. Vzdělaná a jemně hudebně cítící Josefina Claryová si vysoce vážila Beethovenova génia. Josefina byla dobrá zpěvačka a hrála také na mandolinu.³²⁾

„ Joseph Lang	35 Kr.
„ Friedrich Ramm	2 Fl., 15 Kr.
„ Johann Rasser	2 Fl., 15 Kr.

Zkomolení jména Beethovenova není v této době nic zvláštního. Ve čtvrtém čísle téhož časopisu ze dne 13. ledna 1787 je např. zkomoleno i jméno tehdy již v Praze velmi proslulého a známého W. A. Mozarta. V této zprávě čteme: „Gestern Abends kam unser grosser und geliebter Tonkünstler Hr. Mozart (sic!) aus Wien hier an“. Tato chyba se důsledně opakuje i v sedmém čísle ze dne 23. ledna 1787.

³¹⁾ Na tomto domě byla dne 26. března 1927 odhalena pamětní deska, dílo prof. O. Španiela.

³²⁾ Pěvecké umění Josefiny Claryové bylo oceněno dokonce v Schönfeldově Jahrbuch der Tonkunst für Wien und Prag (Videň 1796). Její portrét z roku 1814 od prof. drážďanské akademie Giuseppe Grassiho (1757—1838) je nyní umístěn ve frýdlantském zámku. Josefina Claryová se provdala (20. XI. 1797) za hr. Christiana Clam-Gallase (1771—1838), dobrého klavíristu a ctitele hudby, který v Praze sídlil ve svém paláci na nynější Husově třídě čp. 158, kde také roku 1798 koncertoval Beethoven. Clam-Gallas byl spoluzakladatelem pražské konzervatoře a stal se presidentem Společnosti vlasteneckých přátel umění. Jako nejvyšší zemský maršálek v Čechách byl členem mnoha hudebních spolků. Jeho sestram, Louise a Jeanettě, jež dobře hrály na klavír, věnovali skladby Fr. Xaver Dušek a Vincenc Mašek.

Beethoven za svého pražského pobytu roku 1796 složil pro Josefínu Claryovou scénu a árii pro soprán s doprovodem orchestru *Ah, perfido, spergiuero*, op. 65. Autorem revidovaný opis skladby byl ještě v šedesátých letech minulého století v majetku dr. Josefa Hauera v Oedu. Na titulním listě rukopisné partitury čteme nápis: „*Une grande Scène mise en Musique par L. v. Beethoven à Prague 1796*“. Na třetí straně rukopisu je věnování: „*Recitativo e Aria composta e dedicata alla Signora Contessa di Clari di L. v. Beethoven*“.³³⁾ Jde tu v podstatě o velkou dramatickou árii italianizujícího charakteru, o jediný vzrušený áriózní recitativ afektivního patosu, s kterým se shledáváme v předklasické hudbě, zvláště u našeho Jiřího Bendy. Základní myšlenkový obsah, hudební výraz a skladebná struktura árie se blíží áriovým typům, které později nalezneme v prvním dějství opery *Fidelio*.

Beethoven napsal v Praze roku 1796 pro Josefínu Claryovou také drobné skladby pro mandolinu. Od Beethovena jsou známy celkem čtyři skladby pro mandolinu a cembalo.³⁴⁾ Původně byly tyto skladby uloženy v clam-gallasovském archívu na zámku Frýdlantu v Čechách. Podle lístkového katalogu zámecké hudební sbírky, kterou pořídil zámecký archivář dr. Josef Bergel, bylo původně v clam-gallasovském archívu pět autografních skladeb Beethovenových. Dnes se dochovaly z pěti autografů pouze dvě skladby. Chybějící tři autografy zůstaly patrně v majetku Arthura Chitze, který skladby studoval a také popsal.³⁵⁾

Oba frýdlantské autografy Beethovenových skladeb pro mandolinu, věnované Josefíně Claryové, získalo teprve roku 1958 hudební oddělení Národního muzea v Praze. Je to především autograf skladby *Adagio ma non troppo Es dur 6/8*, bez opusového čísla.³⁶⁾ Autograf má dva listy o rozměrech 310×225 mm. V levém rohu na první straně je věnování rukou Beethovenovou: „*Pour la belle J. (osephine) par L. v. B.*“ V pravém dolním rohu je tužkou připsáno inventární číslo frýdlantské hudební sbírky: 364a. Jde tu o sonátovou větu v *Es dur* o 113 taktech.³⁷⁾

³³⁾ První tištěné vydání této skladby, které nemá věnování, vyšlo teprve až v červenci roku 1805 u Hoffmeistera & Kühnela v Lipsku (číslo. nákl. 410). Kinsky-Halm 155.

³⁴⁾ Srovnej Kinsky-Halm 487 ad., WoO 43 a WoO 44. U Kinského-Halma jsou drobné nepřesnosti. Především nic nevíme o autografu sonatiny *C dur* (WoO 44), podobně jako nic dosud nevíme o autografu árie *Ah, perfido, spergiuero*.

³⁵⁾ Viz Arthur Chitz, *Beethovens Kompositionen für Mandoline. Mit einem unveröffentlichten Sonatinen-Satz Beethovens* (Der Merker III, 1912, seš. 12, 446 ad.). T ý ž, *Beethovens Prager Aufenthalt im Jahre 1796* (Deutsche Arbeit XIII, 1913, seš. 1, str. 28 ad.). T ý ž, *Une oeuvre inconnue de Beethoven* (Revue musicale-Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft XIII, seš. 8, 276. Paříž 15. XII. 1912).

³⁶⁾ První verzi autografu *Adagia Es dur*, podobně jako ztracený autograf sonatiny *c moll* složil Beethoven podle Thayera pro českého houslistu Václava Krumpholze (Viz Thayer III, 122 ad.).

³⁷⁾ Tuto skladbu vydal roku 1888 Eusebius Mandyczewski v dodatkovém svazku souborného vydání Beethovenových děl (Breitkopf & Härtel, série 25, č. 296, 346 ad.), a to na základě Beethovenova autografu první verze skladby, který je dnes uložen v *Öffentl. wissen-*

Počáteční takty frýdlantského autografu zní takto:

Druhý autograf *Variations pour la Mandoline et clavecin. Composée par L. v. Beethoven* D dur 2/4, bez opusového čísla, má šest listů podélného formátu o rozměrech 302×246 mm. Ruční netový papír má osmiřádkovou osnovu s filigránem AMICITIAE MUSIS. Z dvanácti stran je popsáno pouze devět stran. Na první straně v pravém rohu je šest písmen, oddělených od sebe tečkami, z nichž pouze tři písmena jsou čitelná *f. d. a J.*, což asi znamená „für die Josephine“. Na počátku skladby je předepsáno tempo *Andante con variazioni*. V pravém rohu na první straně je rovněž fialové razítko Graf Clam Gallas a inventární číslo frýdlantské hudební sbírky: 364. V osmi úvodních taktích skladby je citováno základní téma skladby, které je pak zpracováno v šesti variacích:

Skladbu uzavírá šestitaktová koda. Po prvé byla tato skladba provedena dne 10. dubna 1912 v drážďanském Belvederu.³⁸⁾

schaftliche Bibliothek v Berlíně. Tento autograf se liší od frýdlantského autografu pouze v několika jednotlivostech. Frýdlantský autograf se také objevil v katalogu hudební výstavy v Liberci roku 1906 pod čís. 478. Nové vydání frýdlantského autografu pořídil K. M. Komma a E. Repke (Thüringer Volksverlag 1954). Viz Kinsky-Halm 487, WoO 43.

³⁸⁾ I tyto variace byly vystaveny na hudební výstavě v Liberci roku 1906. Po prvé je vydal K. M. Komma s revizní zprávou u nakladatele E. Ulmanna v Liberci roku 1940. V tematickém seznamu Beethovenových skladeb (Kinsky-Halm WoO 44) je uvedena pod názvem Thema mit Variationen. Podle sdělení bývalého clam-gallasovského archiváře dr. Bergela, které později tlumočil dr. K. M. Komma Kinskému a Halmovi (viz jejich temat. seznam 489), byly prý ve frýdlantském archivu ještě další beethovenovské autografy; tyto však již po první světové válce zmizely.

Obě skladby jsou nyní uloženy v hudebním oddělení Národního muzea v Praze pod signaturou 364 Graf Clam Gallas.³⁹⁾

S kterými pražskými hudebními umělci a skladateli se Beethoven roku 1796 stýkal, nepodařilo se dosud bezpečně zjistit. Pouze na třetí straně Beethovenova vlastnoručně revidovaného opisu árie *Ah, perfido, spergiuero*, kde je vepsáno věnování komtesse Claryové, čteme tuto marginální poznámku: *Schindelar, Toskanisches Haus im Iten Stock. Ulrich, Duschek*. Onen Schindelar, který tehdy bydlil v prvním poschodí toskánského domu, je patrně vládní rada Antonín Sindelář, velký milovník hudby, hráč na violoncello, v jehož bytě se scházeli přátelé hudebního umění. Pod jménem Ulrich se patrně skrývá zpěvačka Agata Ulrichová, která nakonec vstoupila do kláštera v Doksanech a po jeho zrušení roku 1782 žila v Praze. Konečně jméno Duschek se nepochybně týká skladatele Františka Xavera Duška (1731—1799), s nímž i s jeho chotí, zpěvačkou Josefínou Duškovou (1754—1824) se pravděpodobně Beethoven stýkal za svých pražských pobytů.⁴⁰⁾ Vždyť Josefina Dušková, která horlivě propagovala spolu se svým manželem díla Mozartova, se zasloužila též o propagaci tehdy ještě málo známého Beethovena. Tak např. na svém koncertu v Lipsku dne 21. listopadu 1796 provedla Beethovenovu árii *Ah, perfido, spergiuero*.⁴¹⁾ R. 1798 vystoupil Beethoven s Duškovou na její akademii ve Vídni a tehdy hrál jednu ze svých klavírních sonát.

Za svého pobytu v Praze roku 1796 se Beethoven po prvé seznámil s pražskou rodinou Kaňků, zvláště s právníkem dr. Janem Nepomukem Kaňkou, který se později stal Beethovenovým právním poradcem v jeho sporu s domem Kinských a Lobkoviců v záležitosti doživotní renty.⁴²⁾ Tehdy navštívil Beethoven Kaňku

³⁹⁾ Podrobný popis obou památek podal Alexandr Buchner ve studii Beethovenovy skladby pro mandolinu (Kniha o Praze 1958, 156—173) a v pojednání *Beethovens Kompositionen für Mandoline* (Beethoven-Jahrbuch 1957—1958, Beethovenhaus Bonn 1959, 38—50). Dr. Buchnerovi děkuji za laskavost, že mně umožnil studium obou beethovenovských autografů.

⁴⁰⁾ Viz Alexandr Buchner, *Beethovenovy skladby pro mandolinu*, l. c. 169—170.

⁴¹⁾ O koncertě Duškové v Lipsku je předběžná zpráva v *Leipziger Zeitung* ze dne 19. listopadu 1796. Árie *Ah, perfido, spergiuero* nebyla napsána pro Josefínu Duškovou, jak se mylně uvádí v některé beethovenovské literatuře. Beethoven napsal tuto árii za svého pražského pobytu roku 1796 sice záměrně pro lipský koncert Duškové, ale tuto skladbu jí nevěnoval. Árie byla věnována, jak už víme, Josefíně Claryové.

⁴²⁾ Jan Nepomuk Kaňka (1772—1863), vynikající český právník, byl horlivý hudební diletant a skladatel. Narodil se v Praze v domě U zlaté šitky. Studoval filosofii a práva. Roku 1794 promoval a od roku 1796 byl zemským advokátem. V letech 1798—1805 působil jako fiskální adjunkt. Roku 1814 byl Kaňka děkanem pražské právnické fakulty a v letech 1828 až 1829 rektorem téže university. Mnoho skládal, zvláště české a německé písně, symfonie, klavírní koncerty a drobné klavírní kusy, komorní hudbu aj. O vztahu J. N. Kaňky k Beethovenovi se zmiňuje Erich Steinhard ve studii *Beethovens böhmische Bekanntschaften* (*Prager Theater-Almanach* 1923) a Paul Nettl v práci *Mozart in Böhmen* (Praha 1937). Samostatnou monografii o Kaňkovi napsala Jaroslava Klapková v diplomové práci *Jan Nepomuk Kaňka* (strojopis, Praha 1954).

v jeho pražském domě. Beethoven byl také s dr. Kaňkou v čilém korespondenčním styku, což je zřejmo z několika dochovaných Beethovenových dopisů, adresovaných dr. Kaňkovi. Jejich obsah svědčí o tom, že mezi Beethovenem a Kaňkou se postupně vyvinul upřímný přátelský vztah, poněvadž Beethoven v nich oslovuje Kaňku jako svého dobrého přítele.⁴³⁾ S jménem Kaňkovým se ještě jednou setkáme při Beethovenově návštěvě Prahy v roce 1812.

Roku 1798 byl Beethoven v Praze po druhé. Praha byla sice v této době ještě stále pod mocným dojmem velkého umění Mozartova, zvláště po velkých úspěších posledních Mozartových operních děl. Ale přece už i tehdy bylo v Praze Beethovenovo umění hlouběji chápáno a také namnoze uznale přijímáno. O hlubší pochopení díla Beethovenova mělo zásluhu několik pokrokově smýšlejících jedinců, kteří zcela uvědoměle propagovali nejnovější díla Beethovenova. Mezi ně patřil především mladý skladatel Václav T o m á š e k (1774—1850), který za Beethovenova pobytu v Praze navázal s ním osobní přátelské styky. Tyto se ještě více upevnily, když Tomášek roku 1814 Beethovena dvakrát ve Vídni navštívil. Praha tehdy už znala Beethovena nejen jako vynikajícího pianistu, ale také jako úspěšného skladatele, i když přece jenom nedovedla plně pochopit a docenit jeho smělé skladebné umění. Za měnící se společenské situace a stále pokračující demokratizace umění Beethoven se již neizoloval do výlučně separované feudální společnosti. Vystoupil před širší vrstvy pražského obecnstva, především před průbojně nastupující pražskou buržoazii, která počíná na poli kulturním a částečně i hospodářském poznenáhlu zatlačovat českou feudální společnost do pozadí, a tím i urychlovat její nezadržitelnou hospodářskou, politickou a kulturní krizi. Učinil tak ve dvou veřejných koncertech v konviktském sále. Úspěch prvního koncertu byl velký. Beethoven se proto odhodlal uspořádat vzápětí koncert druhý. Na obou těchto koncertech Beethoven především seznámil Pražany se svými dvěma klavírními koncerty C dur, op. 15, č. 1 a B dur, op. 19, č. 2, které po prvé provedl před vídeňskou společností již 29. března 1795. Zahrál též Adagio a graciózní

⁴³⁾ Beethovenovy dopisy dr. Kaňkovi byly původně v majetku sbírky Schebkovy, později přešly do sbírky Fritze Donebauera, která se zase dostala z velké části do majetku Richarda Moravce v Úpici. Ve sbírce autografů Fritze Donebauera bylo celkem 5 dopisů Beethovenových, adresovaných Kaňkovi v letech 1814—1816 do Prahy (viz Beschreibendes Verzeichnis der Autographen Sammlung Fritz Donebauers in Prag, 2. vyd. Praha 1900). Jeden z dopisů, datovaný 28. prosince 1816 ve Vídni, je spolu s Beethovenovým dopisem abbé Maxmilianu Stadlerovi (6. února 1826) uložen v literárním oddělení Národního muzea v Praze (viz přílohy čís. II. a III.). Ze 16 dopisů Beethovenových Kaňkovi uveřejnil 14 dopisů Emerich Kastner (L. v. Beethovens sämtliche Briefe, Lipsko 1910), po jednom Max U n g e r (Ein unbekannter Brief Beethovens an Dr. Johann Kanka in Prag, Der Auftakt III, 1923, č. 2, 43 ad) a Jan R a c e k (Beethoven a naše země. Praha 1942, 35). Dopis, který uveřejnil M. Unger, je nedatovaný. Beethoven se v něm dotýká právní záležitosti své doživotní renty. Dopis byl podle všeho napsán roku 1816. Autograf dopisu byl v majetku Julia Wegelera v Koblenci.

Rondo ze sonáty A dur, op. 2, posléze uvedl posluchače v úžas volnou klavírní fantazií na téma z Mozartova Tita „*Ah, tu fosti il primo oggetto!*“

O druhém pobytu Beethovenově v Praze, který se uskutečnil na sklonku září nebo na počátku října roku 1798, máme dochován vzácný dokumentární záznam ve svěživotopise Václava Jana Tomáška, který uveřejnil v almanachu Libussa v letech 1845—1850 (viz příloha č. IV). Tomášek ve své autobiografii posuzuje osobitým způsobem klavírní hru Beethovenovu. K jeho skladbám, zvláště k Fidelii, se staví s určitými kritickými výhradami. Je to nepochybně důsledek tehdejšího Tomáškovy jednostranného obdivu k dílu Mozartovu, i když jeho soud o Beethovenovi vyzněl nakonec přece jenom obdivně. To zase svědčí o Tomáškově pokrokovém názorovém zaměření, které se ostatně projevilo i v jeho nevšedních a na svou dobu značně průbojných skladbách. O Beethovenově pianistickém umění z doby jeho pražského pobytu máme ještě další, neméně průkazný dokument. Jde tu o soud Johanna Aloyse Schlossera, jednoho ze současníků Beethovenových a autora jedné z nejstarších beethovenovských biografii. Jeho soud vyzněl naprosto a bezvýhradně kladně, takže tu máme dokument, který neklamně svědčí o tom, že pianistické umění Beethovenovo bylo již za jeho života v Praze a jinde vysoce hodnoceno.⁴⁶⁾ Je sice pravda, že za druhé pražské Beethovenovy návštěvy byl v širší české veřejnosti více zaostřen zřetel k Beethovenovi pianistovi než skladateli. Ale i tak došlo k bližšímu a důvěrnějšímu styku s jeho skladebným dílem, tím spíše, že Beethoven na svých dvou pražských veřejných vystoupeních umístil do pořadu svých koncertů několik významných děl ze své tehdejší tvorby. Je třeba také zdůraznit, že roku 1798 vystoupil Beethoven v Praze jako pianista a umělec naposledy. Později pronikalo jeho dílo do pražského hudebního prostředí už jen silou a průrazností svého myšlenkového obsahu.

Po třetí a po čtvrté byl Beethoven v Praze roku 1811. Tentokrát projížděl dostavníkem Prahou dne 3. srpna 1811, na své cestě z Vídně do lázní Teplic. Tento Beethovenův pražský pobyt je bezpečně doložen v teplickém ohlašovacím protokolu ze dne 4. srpna 1811, kde je uvedeno, že jeho cestovní pas byl vídován v Praze dne 3. srpna 1811. Je velmi pravděpodobné, že roku 1811 Beethoven projížděl po druhé Prahou asi dne 19. září, kdy se vracel zpět z Teplic do Vídně. O Beethovenově dvojitým krátkém pražském pobytu v roce 1811 nevíme nic podstatného pro naprostý nedostatek pramenného materiálu.

⁴⁶⁾ Schlosser píše: „Seine Fertigkeit in der Ueberwindung großer Schwierigkeiten war bewundernswürdig. Sey es auch, daß sein Spiel nicht immer delikat genug gewesen, und zuweilen in das Undeutliche übergeschlagen habe, so war es doch äußerst brillant. Am vortheilhaftesten zeigte er sich in der freyen Phantasie. Hier war es wirklich ganz außerordentlich, mit welcher Leichtigkeit und zugleich Festigkeit in der Ideenfolge er auf der Stelle jedes ihm gegebene Thema nicht etwa nur in den Fingern variierte, sondern wirklich ausführte. Er kam darin sicher unter allen neuern Künstlern Mozarten (sic!) am nächsten“ (Johann Aloys Schlosser, Ludwig van Beethoven, Praha 1828, 40).

Beethoven navštívil Prahu ještě dvakrát roku 1812, tedy v době, kdy znovu pobýval v českých severozápadních lázních; zde léčil svou vleklou ušní chorobu. Odtud dvakrát doslova odskočil ke krátkým pobytům do Prahy, aby se tu opětovně radil se svým právním zástupcem dr. Kaňkou v záležitosti své doživotní renty, která mu byla právně zajištěna 1. března 1809 ve výši 4000 zlatých. Po rakouském státním úpadku, který byl publikován finančním patentem ze dne 20. února 1811, a v době velké finanční inflace, kdy kníže Lobkovic byl dán pod kuratelu a kníže Kinský se zabil pádem s koně ve Veltrusích v parku hraběte Chotka (dne 2. listopadu 1812), byla Beethovenovi renta zkrácena na pětinu její hodnoty a byla mu vyplácena nepravidelně. Beethoven se proto rozhodl vymáhat ji právně. Právní jednání vedl vídeňský advokát dr. Karl Adlersburg (1774—1855) a dva pražští právníci, advokát dr. Wolf a soudce dr. Josef Reger. Kaňka tehdy zastupoval dědice Kinského a Lobkovicovy, přičemž se projevil jako úspěšný prostředník mezi oběma stranami. Jako kurátor pozůstalostního řízení Kinského také nemálo přispěl ke kladnému vyřízení této nemilé a vleklé finanční záležitosti, která byla teprve dne 18. ledna 1815 zdárně zakončena ve prospěch Beethovenův.⁴⁵⁾ Z vděčnosti za úspěšně skoncovaný proces věnoval Beethoven dr. Kaňkovi klavírní výtah své opery *Fidelio*, opravenou partituru tzv. válečné symfonie, op. 91 (*Wellingtons Sieg oder die Schlacht bei Vittoria*), trio, houslovou sonátu a několik písní (viz dopis z 28. prosince 1816).

Roku 1812 se Beethoven po prvé zastavil v Praze na své cestě do lázní Teplíc. Tehdy se zdržel v Praze pouze tři dny od středy 1. července do soboty 4. července 1812.⁴⁶⁾ Ubytoval se v hostinci „U černého koně“ (Schwarzer Roß). Dochovaly se tři pramenné dokumenty, které bezpečně potvrzují tuto jeho pražskou návštěvu. Je to především oznámení v Prager Oberpostamts-Zeitung, pak dopis adresovaný z Teplíc dne 14. července 1812 Varnhagenovi von Ense a dopis kněžně Karolině Kinské, datovaný ve Vídni dne 30. prosince 1812, v nichž Beethoven mluví o tom, jak na své cestě do lázní Teplíc projel Prahou.⁴⁷⁾

⁴⁵⁾ Viz Thayer, Beethoven II, 13 a IV, 21 ad., 3. vyd. O dr. Josefu Regerovi viz studii Maxe Ungera, Zum Kapitel „Beethoven und Prag“ (Der Auftakt V, 1925, 80—83). Unger v této studii otiskuje také Beethovenův dopis dr. Regerovi, který byl odeslán do Prahy z Vídně dne 18. prosince 1813 (viz příloha čís. V).

⁴⁶⁾ Dne 2. VII. 1812 píše z Prahy Varnhagen von Ense své choti Rahel Levinové, že sem právě Beethoven přijel. Beethoven byl ještě 28. června 1812 ve Vídni. Z toho se dá soudit, že cestu z Vídně do Prahy vykonal v největším spěchu. O cestě z Prahy do Teplíc se podrobně zmiňuje Max Unger v doslovu své brožury *Auf Spuren von Beethovens Unsterblicher Geliebten* (Langensalza 1914).

⁴⁷⁾ O tehdejšímu Beethovenově pobytu v Praze se dočteme v Beilage zur kaiserlich-königlichen privilegierten Prager Oberpostamts-Zeitung z pátku dne 3. července 1812 v rubrice *Angekommene in Prag den 1. July 1812: „Hr. v. Beethoven, Compositeur von Wien (woh. im schwarzen Roß)“*. V téže příloze téhož časopisu z pondělí dne 6. července 1812 je uvedeno v rubrice *Abgegangene von Prag den 4ten July 1812: „Hr. Beethoven, Kompositeur, nach Töplitz“*.

Po druhé roku 1812 se zastavil Beethoven v Praze na zpáteční cestě z lázní Teplíc do Lince. Krátkou dobu pobyl také v Českých Budějovicích. O Beethovenově průjezdu Českými Budějovicemi zatím nevíme nic bližšího. Bude nutno ještě pátrat, zda se přece jenom nenajde průkazný dokument, který by blíže osvětlil jeho zcela přechodnou zastávku v tomto městě.

Je velmi pravděpodobné, že Beethoven byl tentokrát v Praze někdy v době mezi 1. a 3. říjnem roku 1812, poněvadž již 5. října ho zastihujeme v Linci. To byla poslední návštěva Beethovenova v Praze a v Čechách. Beethoven však ještě r. 1815 pomýšlel zastavit se v Praze. Ve svém dopise z Vídně dne 8. dubna 1815 píše dr. Janu Kaňkovi do Prahy: „*Vielleicht gehe ich nach Teplitz, doch ist es nicht sicher; bei dieser Gelegenheit könnte ich den Pragern etwas hören lassen, — was meinen Sie? . . .*“ (Kastner 347, čís. dopisu 503). Tato návštěva lázní Teplíc a Prahy se už neuskutečnila.

Ukončením osobních styků s Prahou nikterak nekončí styk Prahy s dílem Beethovenovým. Svrchu jsme konstatovali, že první skladby Beethovenovy pronikaly do Prahy od roku 1796, tedy hned po prvním Beethovenově zájezdu, zvláště po dvou jeho veřejných pražských koncertech v roce 1798. Teprve od roku 1805 počínají soustavněji pronikat skladby Beethovenovy do Prahy.⁴⁸⁾

Naše údaje o provádění skladeb Beethovenových v Praze mohou být jen velmi kusé, poněvadž v tehdejšímu pramenném materiálu nalézáme jen zcela nesoustavné a neúplné zprávy o pronikání děl Beethovenových do pražských koncertních programů. Víme např., že v pátek dne 15. listopadu 1805 koncertovali ve Stavovském divadle bratři Bedřich a Petr Pixisové. Na tomto koncertě provedl Petr Pixis Beethovenův klavírní koncert C dur, op. 15, čís. 1 z l. 1795—1796. Hned příštího roku dne 21. května 1806 zázpíval na jednom z pražských koncertů bibliotekář Vojtíšek jednu blíže neoznačenou Beethovenovou velkou scénu, která byla původně napsána pro soprán. Podle všeho tu jde o transponovanou sopránovou

Německému romantickému spisovateli Karlu Augustu Varnhagenovi von Ense (1785—1858), s nímž se Beethoven seznámil v Teplících již roku 1811, ve svrchu citovaném dopise píše: „*Von Teplitz ist nicht viel zu sagen, wenig Menschen, und unter dieser kleinen Zahl nichts Auszeichnendes, daher leb' ich allein-allein! Allein! Allein! Es war mir leid, lieber Varnhagen, den letzten Abend in Prag nicht mit Ihnen zubringen zu können, ich fand es selbst für unanständig. Allein ein Umstand, den ich nicht vorhersehen konnte, hielt mich davon ab. Halten Sie mir dieses daher zu Gute. Mündlich näher darüber* (Kastner 249, čís. dopisu 347). Kněžně Karolině Kinské píše z Vídně dne 30. prosince 1812: „*Da ich einige Wochen darauf, auf meiner Reise nach Teplitz, durch Prag kam, . . .*“ (Kastner 265, čís. dopisu 367).

⁴⁸⁾ Zprávy o provádění Beethovenových skladeb v Praze v l. 1805—1824 čerpám z časopisu *Allgemeine Musikalische Zeitung* (20. XI. 1805, č. 139, 21. V. 1806, č. 34, 17. VI. 1807, č. 38, 16. III. 1808, č. 25, 1. IV. 1812, č. 14, 8. V. 1816, č. 19 a 24. VI. 1824, č. 26), *Prager Oberpostamts-Zeitung* (27. XII. 1811, č. 155 a 26. IV. 1813, č. 50) a *Prager Zeitung* (18. VIII. 1815, č. 230 a 29. III. 1816, č. 89). Při zjišťování dat o provádění děl Beethovenových mně pomáhal znovu ing. dr. Václav Vlk. I za tuto pomoc mu upřímně děkuji.

árii *Ah, perfido*, op. 65 z roku 1796. Někdy kolem roku 1807 pomýšlel Beethoven provést operu *Fidelio* v Praze, a to po její neúspěšné vídeňské premiéře, která se uskutečnila dne 20. listopadu 1805. K zamýšlenému pražskému provedení *Fidelia* dokonce Beethoven napsal čtvrtou předehru *Leonore-Fidelio* E dur, op. 72b z roku 1807. Ale k pražskému provedení *Fidelia* tehdy ještě nedošlo. Naproti tomu ředitel pražské konzervatoře Diviš Weber uvedl na jednom z jarních symfonických koncertů roku 1807 Beethovenovu *Eroiku*, tedy dvě léta po jejím prvním vídeňském provedení (7. dubna 1805). Vzorné provedení díla a geniální skladebný projev uchvátily pražské posluchače do té míry, že při strhujícím scherzu se stupňoval obdiv obecenstva dokonce až k entuziastickému nadšení. Na kvartetních večerech bratří Pixisů, které byly pořádány v paláci hr. Bedřicha Nosticè-Rhinecka, byl roku 1808 dáván též Beethovenův *Septet* Es dur, op. 20. Dne 25. prosince 1811 uslyšeli Pražané na koncertě ve Stavovském divadle Beethovenovu *Pastorální symfonii* F dur, op. 68. Na jaře roku 1812 se utvořil v Praze hudební spolek, který si vytyčil za svůj přední úkol pořádat abonentní ochotnické koncerty (tzv. Liebhaber-Concerte). Již na prvním koncertě dne 13. března 1812 byla znovu provedena Beethovenova scéna a árie *Ah, perfido* a tři věty z jeho *Septetu* Es dur. O velikonočním pondělí dne 26. dubna 1813 byla provedena s velkým úspěchem v kostele u Panny Marie Sněžné Beethovenova mše C dur, op. 86 z roku 1807. Mši řídil regenschori Josef Musil. Dne 26. listopadu 1814 došlo v Praze k velké hudební události, totiž k premiéře Beethovenova *Fidelia*, devět let po prvním vídeňském provedení. Premiéru *Fidelia* řídil tehdejší ředitel pražské opery Carl Maria Weber (1786—1826), jeden z významných představitelů německého hudebního romantismu. Fernanda zpíval Schröder, Pizzara Kainz, Florestana Grünbaum, Leonoru Grünbaumová, Rocca Siebert, Marcellinu Allramová, Jacquina Neumayer a setníka Bachmann.⁴⁹⁾ I když Weber uvedl *Fidelia* s velkým nadšením a po důkladné předchozí přípravě (čtrnáct zkoušek!), přece pražská premiéra této opery skončila neúspěšně. Narazila na takové nepochopení obecenstva, že málem propadla. Tehdy napsal Weber v dopise svému příteli Joh. Friedrichu Rochlitzovi, zklamán a znechucen, tato skličující slova: „*Der Geist des Prager Publikums . . . ist so niederschlagend . . . alles kommt und geht mit Todeskälte*“ (cituje M. M. Weber v knize C. M. Weber I, Lipsko 1864, 437). Weber byl původně k dílu Beethovenovu velmi chladný, dokonce až odmítavě nepřátelský. Změna nastala u něho teprve až v Praze, kde Weber působil od 9. září 1813 do 4. října 1816 po Václavu Müllerovi jako kapelník a ředitel opery Stavovského divadla. Za jeho pražského pobytu došlo ke zvýšenému kultu Beetho-

⁴⁹⁾ Údaje o premiéře *Fidelia* a provádění Beethovenových děl za pražské působnosti C. M. Webera čerpám z knihy Zdeňka Němce, *Weberova pražská léta. Z kroniky pražské opery* (Praha 1944). Podle zprávy Oskara Teubera (*Geschichte des Prager Theaters*, Praha 1883) byl ve sbírce známého pražského sběratele autografů dr. Edmunda Schebka (1819—1895) Beethovenův autografní list, vztahující se k prvnímu provedení *Fidelia* v Praze.

venova díla, takže můžeme dokonce mluvit o jakési pražské beethovenovské renesanci, zvláště v roce 1816.

Projevilo se to již na hudební akademii, kterou uspořádali dne 12. srpna 1815 posluchači pražského polytechnického institutu. Ve skvěle osvětleném a nádherně dekorovaném konviktském sále byl mimo jiné proveden s dvojnásobně obsazeným orchestrem (62 hudebníků) Beethovenův houslový koncert D dur, op. 61 z roku 1806 v podání vynikajícího německého houslisty Franze Clementa (1780—1842), pro něhož byl koncert napsán a který také jej po prvé provedl spolu s Beethovenem dne 23. prosince 1806 na jedné vídeňské hudební akademii. Clement byl tehdy koncertním mistrem a ředitelem orchestru pražské opery, v kteréžto funkci zastupoval C. M. Webera. Koncert, jehož se zúčastnilo asi 800 lidí, měl neobyčejně pronikavý úspěch. Velmi intenzívně bylo prováděno dílo Beethovenovo v Praze zvláště následujícího roku 1816. Především byly záhy po sobě provedeny v pražském redutním sále tři významné Beethovenovy orchestrální přede hry: předehra k baletní hudbě *Stvoření Prometheova*, op. 43 z let 1800—1801 (12. ledna 1816), ke Goethově tragédii *Egmont*, op. 84 z let 1809—1810 (2. března 1816) a Collinově tragédii *Coriolanus*, op. 62 z roku 1807 (6. března 1816). Brzo nato zazněla na druhém výročním koncertě žáků pražské konzervatoře dne 26. března 1816 Beethovenova první symfonie C dur, op. 21 z l. 1799—1800. Dne 22. a 29. března 1816 byly v pražské Redutě uspořádány dvě akademie ve prospěch fondu k podpoře chudých. Na první z nich uslyšeli Pražané Beethovenovo oratorium *Kristus na hoře Olivetské*, op. 85 z roku 1803 a na druhé zase Beethovenovu *Fantazii* pro klavír, sbor a orchestr c moll, op. 80 z roku 1808. Obě skladby tehdy řídil sám C. M. Weber. Již 30. března 1816 byla v témž sále provedena na hudebním a deklamačním večeru Terezie Brunettiové první allegrová věta Beethovenova *Septetu* Es dur, op. 20. Dne 6. dubna 1816 uspořádal v pražské Redutě Franz Clement velkou hudební akademii, na které byla provedena Beethovenova *Bitva u Vittorie*, op. 91 z roku 1813. Tato skladba byla hrána po druhé dne 14. dubna 1816 za řízení C. M. Webera. Svou atraktivní zvukomalebnou povahou vzbudila sice u pražského obecnstva značný zájem, ale kritika ji přijala zdržlivě, spíše jako duchaplný hudební žert geniálního skladatele než jako dílo vysokých uměleckých hodnot.

Po roce 1816 prameny mlčí o provádění Beethovenových skladeb v Praze až teprve zase roku 1824 se objevují další zprávy. Dne 3. dubna 1824 se uskutečnila v pražské Redutě velká hudební akademie ve prospěch chudých a slepých dětí. Na jejím programu byla zařaděna Beethovenova předehra k *Fidelii*. Z tehdejších *Allgemeine Musikalische Zeitung* (24. června 1824, číslo 26) se dovídáme také kusou zprávu, že na ochotnických koncertech pana Wenzela, které byly uspořádány ve dnech 7., 14., 21., 28. března, 4. a 11. dubna 1824, byly provedeny také Beethovenovy symfonie.

Reditel pražské konzervatoře Diviš Weber, jinak velmi zdržlivý k Beetho-

venově tvorbě, provedl na koncertě konzervatoře dne 23. března 1827, tedy tři dny před Beethovenovou smrtí, *Devátou symfonií* (bez pozounů). Je zajímavé, že k pražskému provedení Deváté symfonie došlo za necelé tři roky po vídeňském provedení této skladby (7. května 1824), což byl jistě čin na tehdejší malé pražské poměry přímo epochální. A tak můžeme říci, že proslulá pražská tradice soustavného provádění tohoto veděla se vine od roku 1827 až do dnešní doby!

V roce Beethovenova úmrtí došlo také u Pražanů a v pražských hudebních kruzích k podstatné změně v poměru k jeho dílu. Zdrželivý a chladný poměr se mění v upřímný obdiv. O tom svědčí např. vpravdě impozantní a důstojná smuteční slavnost v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně, která se uskutečnila dne 27. července 1827 za velké účasti obecnstva ze všech společenských vrstev k uctění památky zemřelého génia.⁵⁰⁾ K zásadní názorové změně došlo zvláště v třicátých a čtyřicátých letech minulého století. V třicátých letech vystoupil jako velký ctitel a průkopník díla Beethovenova v Praze *Josef Proksch* (1794—1864), učitel Bedřicha Smetany, který velikost v hudbě měřil jedině Beethovenem. Roku 1831 vytýká ve svém zápisníku, že pražská konzervatoř provozuje na ústavních koncertech jen Haydna a Mozarta. Volá, aby v Praze byla provozována všechna díla Beethovenova. Je jistě pozoruhodné, že Proksch horlí pro Beethovena již několik let po jeho smrti, tedy v době, kdy nebylo ještě dílo Beethovenovo v Praze zcela doceněno, poněvadž stále živý kult Mozartův bránil některým vrstvám pražského obecnstva plně docenit Beethovenovu průkopnickou velikost. Jaký pokrokový duch! Zde také dlužno hledat kořeny pozdějšího Smetanova obdivu k Beethovenovi a zdroj k jeho tak typické klasicko-romantické syntéze. A tak se podařilo roku 1837 uspořádat v Praze koncert ve prospěch postavení Beethovenova pomníku, jehož pořad byl sestaven výlučně z Beethovenových skladeb.

Ve čtyřicátých letech minulého století to byl zase *Friedrich Wilhelm Pixis* (1786

⁵⁰⁾ Podrobný popis pražské smuteční slavnosti za Beethovena uvádí Johann Aloys Schloßer ve své svrchu citované beethovenovské biografii slovy „Auch Prag (kromě Vídně, pozn. J. R.) feyerte sein Andenken auf eine eben so imponante als ehrenvolle Art. Willig folgten in der würdigen und gewiß innigen Anerkennung Beethovens großer Verdienste um die Tonkunst mit treuem Eifer die Böhmen den Oesterreichern. Beinahe hundert Sänger führten zu seinen feyerlichen Exequien in der St. Niklaskirche, in deren Mitte ein beleuchtetes Trauergerüst emporragte, in drey Chöre vertheilt, am 27ten July unter Leitung des achtungswehrten böhm. Tonsetzerveterans Winzens Maschek, drey eigends zu dieser Feyer componirte Chorgesänge, dann das Libera von Ritter J. von Seifried und das Miserere von Beethoven auf. Die Aufführung geschah aufs Herrlichste und das Charakteristische dieser Chöre versetzten die aufs Zahlreichste versammelten Anwesenden aus allen Ständen in die tiefste Rührung und Andacht“ (Schloßer, Beethoven I. c. 74—76). Ze tři zde uvedených vokálních skladeb domácích pražských skladatelů bylo provedeno Rekviem od J. Schuberta, primaria orchestru kostela sv. Mikuláše v Praze, Benedictus skladatele Albína Maška a od Aloise Jelena sborová Modlitba, která, jak píše Schloßer, „die innigste Liebe und Verehrung des Böhmen für den verewigten Tonsetzer mit ganzer Herzlichkeit ausspricht.“

až 1842), profesor pražské konzervatoře a ředitel divadelního orchestru, který se zasadil o soustavné provádění Beethovenových děl v Praze. Zvláště v letech 1839—1840 se jeho zásluhou věnovala zvýšená pozornost Beethovenovým symfonickým skladbám. Dne 22. prosince 1839 byla provedena ve Stavovském divadle *Pastorální symfonie*, dne 31. ledna 1840 na koncertě v Platýze zase pátá symfonie, kterou řídil za ochuravělého D. Webera sám Bedř. V. Pixis. Již 22. března 1840 se objevila na pořadu druhé akademie konzervatoře v Platýze čtvrtá symfonie a 12. dubna 1840 ve Stavovském divadle Beethovenova první symfonie C dur. Obecenstvo naslouchalo provedení těchto čtyř Beethovenových symfonií se stále rostoucím zájmem. Podle sdělení prof. Ant. Müllera (*Bohemia* 1840, čís. 36) sledovalo obecenstvo s velkým napětím a za hrobového ticha zvláště čtvrtou symfonii, aby po doznění její finální věty propuklo v nespoutaný jásot.

Je příznačné, že i *Václav Jan Tomášek*, známý ctitel díla Mozartova, se neuzavíral skladbám Beethovenovým a dovedl, byť s kritickými výhradami, plně docenit velké umění Beethovenovo. Tomáškovu hodnocení Beethovenova díla najdeme především v jeho autobiografii (viz příloha čís. IV). Nesouhlasil tehdy s romantickými prvky Beethovenovy hudební mluvy, což je opravdu paradoxní, poněvadž Tomášek je jeden z prvních významných českých skladatelů, který ve svých skladbách razí již zcela uvědoměle cestu českému hudebnímu romantismu.

Velkým a záměrným propagátorem díla Beethovenova v Praze byl také skladatel František Skroup. Po prvé provedl na vánočním koncertě Society dne 23. prosince 1856 *Missu solemnis* a předtím dne 4. dubna 1853 znovu předvedl Pražanům *Devátou symfonii*. V první polovině 19. století se dokonce v Praze seskupil kruh beethoveniánů v jehož čele stáli: hudební historik August Wilhelm Ambros, svrchu zmíněný profesor estetiky na pražské universitě Anton Müller a Jan Bedřich Kittl, ředitel konzervatoře, moderní pokrokový člověk, velký ctitel Wagnerův. Možno říci, že od roku 1843 zásluhou Kittlovou a konzervatoře se v Praze čím dále tím více otevírají možnosti k dalšímu intenzivnímu pronikání díla Beethovenova. Hrdinský duch Beethovenův počíná pronikat do Prahy a naplňuje její hudební a kulturní ovzduší svou velikostí. Nemálo k tomu přispěl též Johann Aloys Schlosser, který, jak jsme již svrchu uvedli, vydal v Praze tiskem jednu z nejstarších beethovenovských biografii, v které se sice nadšeně, ale celkem nekriticky a stylisticky neobratně přiznává k dílu Beethovenovu.⁵¹⁾ Jak později dále

⁵¹⁾ Přesný titul knížky: *Ludwig van Beethoven. | Eine | Biographie | desselben, verbunden mit Urtheilen über seine Werke. | Herausgegeben | zur Erwirkung eines Monuments für dessen Lehrer, | Joseph Haydn, | von | Joh. Aloys Schlosser. | Mit einem lithographirten Briefe Beethovens | Prag: | bei Buchler, Stephani und Schlosser. | 1828. Str. XIV a 93. Předmluva je datována: Wien, im Junius 1827. Der Herausgeber. Odmítavou a ostrou kritikou Schlosserovy knihy uveřejnil dr. Friedrich D e y k s v časopise Caecilia VIII, Schott, Mohuč 1828, 129—131. Viz též recenzi Rudolfa P e č m a n a (Slezský sborník LV, 1957, 552).*

žil kult díla Beethovenova v Praze, o tom svědčí skutečnost, že dokonce roku 1872 vyšel v Praze básnický sborník k počtě Beethovenova stého výročí narození (1870). Vydal jej Hermann Josef Landau s názvem *Erstes poetisches Beethoven-Album. Zur Erinnerung an den großen Tondichter und an dessen Säcularfeier, begangen den 17. Dezember 1870. Prag 1872.*⁵²⁾

V novější době se styky díla Beethovenova s pražským kulturním a uměleckým prostředím rozrostly do takové šíře a hloubky, že v rámci této speciální monografické práce je nelze podrobně sledovat, nehledě k tomu, že tato otázka není ani jejím úkolem a posláním. Bude proto nutné problém kultu díla Beethovenova v Praze zpracovat samostatně na základě zcela speciálního pramenného materiálu.

Obraťme nyní naši pozornost k Beethovenovým pobytům v českých lázních, které tvoří jednu z podstatných kapitol nejen v Beethovenově osobním vztahu k českým zemím, ale i v jeho životě.

Beethoven v českých lázních

Roku 1811 a 1812 trávil Beethoven léto v českých severozápadních lázních, zvláště v Teplicích, kde léčil z popudu svého vídeňského lékaře dr. Johanna Malfattiho a své přítelkyně Bettiny Brentanové svou vleklou ušní chorobu.⁵³⁾ Není vyloučeno, že tak učinil i pod dojmem četby knihy německého lékaře a makrobiotika *Christopha Wilhelma Hufelanda* *Praktische Blicke auf die vorzüglichsten Heilquellen Deutschlands* (1808—9), kterou měl Beethoven ve své knihovně a kterou také nepochybně podrobně četl.⁵⁴⁾ Hufeland v této knize pojednává také o českých lázních. Zvláště velmi podrobně hovoří o Karlových Varech, Teplicích

⁵²⁾ Ve sborníku jsou zastoupena jednotlivá města se zprávami o slavnostech na počest 100. výročí narozenin Beethovenových. Praha tu má zprávu o beethovenovské slavnosti na konzervatoři a v německém zemském divadle. Alfred Klar a dr. Ludwig Goldhann tu otiskli Prolog, S. Heller básně Die Tonkunst a dr. Ervin Plowitz básně Beethoven. Za Brno podává zprávu Wilh. Graf v článku Die Beethovenfeier des Brüner Musikvereines.

⁵³⁾ Dr. Johann Malfatti (1775—1859), slavný lékař, působil od roku 1795 ve Vídni. Beethoven se s ním seznámil prostřednictvím Ignáce Gleichensteina (1778—1828), který v dětství byl snad Beethovenovým žákem, později věrným přítelem. Anna Elisabeth (Bettina) Arnimová, rozená Brentanová (1785—1859), německá spisovatelka romantického směru. Stýkala se s Beethovenem ve Vídni od roku 1810 a sblížila ho lidsky s Goethem.

⁵⁴⁾ Christian Wilhelm Hufeland (1762—1836) působil deset let jako praktický lékař ve Výmaru, kde se stýkal s Goethem, Herderem, Schillerem a Wielandem. Roku 1793 se stal profesorem v Jeně, kde s velkým úspěchem přednášel makrobiotiku, a roku 1809 profesorem patologie a terapie v Berlíně. Napsal také pojednání *Aufforderung an die Brunnenärzte Deutschlands besonders Schlesiens* (1802). Viz též W. A. Gerle, *Böhmens Heilquellen. Ein Handbuch für Kurgäste in Franzensbrunn, Karlsbad, Marienbad und Teplitz* (Praha 1829).

a Františkových Lázních u Chebu. Je velmi pravděpodobné, že Beethovena při četbě této knihy zaujala především kapitola o lázních Teplicích, v které mimo jiné čteme: „*Hier haben noch Kranke ihr Heil gefunden, die schon ein halbes Leben vergebens nach Hülfe geschmachtet hatten, und an denen alle Mittel der Kunst erschöpft worden waren; und wenn es von irgend einem Bade gilt: „die Lahmen gehen, die Tauben hören, die Blinden werden sehend“*“, so gilt es von diesem, denn gerade bei solchen in die Augen fallenden Uebeln und Deformitäten thut dasselbe die größten Wunder“ (136). Nebo dále čteme: „*Nicht nur von Lähmungen der äußern Bewegungsorgane, sondern auch der Sinneswerkzeuge, z. Exempel Taubheiten, sind mir herrliche Beweise seiner* (rozuměj teplické, pozn. J. R.) *Wirksamkeit vorgekommen“* (139). V dalším doporučuje Hufeland také léčebné vody bílinské slovy: „*Auch das nahe dabei quellende Biliner Wasser, und, wenn man stärker eingreifen will, das Egersche* (Hufeland tu má na mysli léčivé vody Františkových Lázní u Chebu, pozn. J. R.), *oder ein anderes inneres Mittel, kann dabei mit Nutzen gebraucht werden“* (143). O Karlových Varech praví Hufeland hned úvodem: „*Diese alte ehrwürdige Quelle gehört... zu den ersten Mineralwassern... und ist ein merkwürdiges Beispiel, daß das, was wahren innern Werth hat, über allen Wechsel der Zeit, der Mode, und der Theorie erhalten ist“*. (112).⁵⁵⁾

Na své první cestě do Teplic projížděl Beethoven Prahou, kde mu byl dne 3. srpna 1811 vidován pas k další cestě do českých lázní. Do Teplic přijel dne 4. srpna 1811, tedy v roce, kdy v Rakousku došlo ke státnímu úpadku a k velké finanční inflaci, která neblaze zasáhla i do života Beethovenova.⁵⁶⁾

Lázeňské město Teplice, ležící v půvabném údolí řeky Bělé na rozhraní Středo-

⁵⁵⁾ Citáty z Hufelanda uvádím z druhého vydání jeho knihy z roku 1817, poněvadž první vydání této knihy z r. 1808 bylo mně nedostupné. Přesný název vydání z roku 1817 má na titulním listě knihy toto znění: *Praktische Uebersicht | der | vorzüglichsten | Heilquellen Teutschlands | nach eigenen Erfahrungen | von | D. Christ. Wilh. Hufeland | Preuß. Staatsrath, erstem Leibarzt, Ritter des | rothen Adler-Ordens dritter Klasse etc. || Karlsruhe 1817. Str. 270. Předmluva je datována: Berlin, im May 1815. Použil jsem exempláře z brněnské universitní knihovny, sign.: 1/3950.*

⁵⁶⁾ O první návštěvě Beethovenově v Teplicích roku 1811 je dochován rukopisný zápis v tzv. *Anzeigs-protocoll | der | bey der Stadt Teplitz und Dorf | Schönau ankommenden und ab | gehenden Badekurgästen. | Im Jahre 1811.* Záznam o příjezdu Beethovenově je uveden také v tištěném ubytovacím seznamu lázeňských hostů, který vycházel pravidelně od roku 1801. Počínaje rokem 1795 byli tepličtí lázeňští hosté oznamováni také v pražských novinách. V Anzeigsprotokollu je tento záznam:

Chronologische Zahl: 2737.

Monat und Tag des Anlangens: 4. August.

Vor und Zuname: Ludwig van Beethoven.

Karakter: Privat.

Geburtsort und Vaterland: Reich.

Ort des bisherigen Aufenthaltes: Wien.

hoří a Krušných hor, 230 m nad mořem, bylo již tehdy proslulé svými alkalicko-salinickými radioaktivními prameny. Beethoven byl z Hufelandovy knihy informován, že se tu léčí poruchy výměny látek, dna, reumatismus, nervové nemoci, dokonce i nemoci smyslových orgánů, především poruchy sluchu a podobně. V době, kdy přijel Beethoven do Teplic, mělo toto lázeňské město 280 domů, bylo ještě obeháno zdí se třemi branami a osm silnic protínalo obvod města. Stál tu již od roku 1790 barokní děkanský chrám (původně z 12. století) s Brandlovým obrazem Čtrnácti pomocníků a Škrétovým obrazem Jana Křtitele. Z jeho věže byli fanfárami a vířením kotlů vítáni příjíždějící lázeňští hosté. Tamější zámek s nádherným parkem byl vystavěn v roce 1751. Tehdy patřil knížecí rodině Clary-Aldringen, s níž se Beethoven znal již z Vídně a z Prahy. V zámecké obrazárně byl mezi jinými vzácnými obrazy také obraz Škrétova sv. Kajetána z roku 1790. U knížecího zámku bylo přistavěno divadlo, kde pořádali koncerty do lázní příjíždějící hudební umělci.

Se svým zájezdem do Teplic se Beethoven opozdil o měsíc. Odejel z Vídně teprve až koncem července nebo na počátku srpna. Čekal na svého přítele Franze Brunsvika (1777—1849), bratra Terezie Brunsvikové, s níž ho poutalo upřímné přátelství již od roku 1800. Beethoven měl v úmyslu společně s ním navštívit Teplice.⁵⁷⁾ Když se ho nedočkal, odejel podle všeho sám z Vídně přes Prahu do

Absicht der Ankunft und mit welcher Gelegenheit: *Badekur-Post*.

Einkehrhaus und gedenkt sich hier aufzuhalten durch: *in No 75, 8 Wochen*.

Benennung des Passes oder der Urkunde: *Paß von der k. k. Stadthauptmannschaft zu Wien 31. July 1811. Vid. Prag am 3. August*.

Tag der Abreise: *18. September, 2015*.

Wohin und mit welcher Gelegenheit: *Wien-Post*.

V tištěném seznamu je pod čís. 2054 poznamenáno: *Hr. Ludwig v. Beethoven, Partikulier aus Wien. W.(ohnt) in der Harfe Nr. 75*.

⁵⁷⁾ Dne 18. června 1811 píše Beethoven Brunsvikovi: „Da ich nicht wünschte, daß Dir irgend etwas nicht nach Deinem Sinne wäre, so muß ich Dir sagen, daß ich auf Verordnung meines Arztes volle zwei Monate in Teplitz zubringen muß, bis halben August könnte ich also mit Dir gehen, Du müßtest denn die Reise allein oder, was Du auch leicht finden wirst, wenn's Dir gefällt, mit jemandem anderen machen“... „Ich bitte Dich, nur zu machen, daß Du spätestens den ersten, zweiten Juli hier bist, weil's sonst zu spät für mich wird, und der Arzt jetzt schon grollt, daß ich es so lange anstehen lasse, obschon er es selbst findet, daß die Gesellschaft eines so guten, lieben Freundes auf mich wohl wirken würde. — Hast Du einen Wagen? Jetzt schreib' mir aber blitzschnell die Antwort, weil ich, sobald ich weiß, ob Du noch mitgehen willst, um Wohnungen für uns schreibe, indem es sich dort sehr füllen soll.“ (Kastner 213, čís. dopisu 285). Brunsvik odřekl Beethovenovi cestu do Teplic. Na tento Brunsvikův dopis reagoval Beethoven listem ze dne 4. července 1811 z Vídně slovy: „Freund, Deine Absagung kann ich nicht annehmen; ich habe Oliva fortreisen lassen allein und zwar wegen Dir, ich muß jemand Vertrauten an meiner Seite haben, soll mir das gemeine Leben nicht zur Last werden, ich erwarte Dich spätestens bis zwölften dieses Monats, auch meinewegen bis fünfzehnten dieses Monats, doch ohne Widerrede. Es ist allerhöchster Befehl.“ (Kastner 215, čís. dopisu 289).

Teplíc. Jeho přítel Franz Oliva, pokladník vídeňské bankovní firmy Offenheimer & Herz, přijel do Teplíc již předtím. Po příjezdu do lázni ubytoval se Beethoven společně s Fr. Olivou v domě „U zlaté harfy“ (Harfe), čís. 75 v Lázeňské ulici, který dosud existuje.⁵⁸⁾

Oliva se tehdy obětavě ujal Beethovena, sklíčeného ušní chorobou a hmotnými starostmi po státním finančním úpadku. Tato událost, jak již víme, neblaze zasáhla do Beethovenova života, neboť znehodnotila jeho doživotní rentu, kterou se mu zavázali vyplácet arcivévoda Rudolf a knížata Kinský a Lobkovic. Byl také značně vyčerpán prací na dokončení klavírního tria B dur, op. 97 (z r. 1811). V tomto nepříznivém stavu fyzickém a duševním byl poslán svými lékaři do Teplíc, ačkoli plánoval cestu do Itálie. Společně s Olivou se Beethoven stravoval v teplické restauraci „U modré hvězdy“. V Teplících však došlo k roztržce mezi Beethovenem a Olivou, proto také Beethoven neodjel s ním z Teplíc společně. Oliva opustil Teplice až po odjezdu Beethovenově dne 23. září 1811 a odcestoval přes Prahu do Vídně.⁵⁹⁾

Když Beethoven přijel do Teplíc, bylo tu již mnoho významných hostů, zvláště z kruhu německých spisovatelů a umělců. Podle Kurliste z r. 1811 bylo tehdy v Teplících 2532 hostů, zatímco r. 1812 klesl tento počet na pouhých 1581 návštěvníků. Beethoven se r. 1811 seznámil v Teplících s 26letým poručíkem Varnhagenem von Ense (1785—1858), významným básníkem a spisovatelem, na něhož měli rozhodující vliv představitelé německého literárního romantismu, zvláště Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Schlegel a Friedrich Ernst Daniel Schleiermacher. Kolem pozdější choti Varnhagenovy, romantické spisovatelky Rahel Ant. Frederiky Levinové (1771—1883), která ve svém berlínském politicko-literárním salonu soustředila tehdejší německý umělecký svět, seskupil se i v Teplících kruh učenců a umělců. Její šestisvazková korespondence s Varnhagenem

⁵⁸⁾ O Beethovenových pobytech v Teplících roku 1811 a 1812 se zmiňují Allgemeine musikalische Zeitung ze dne 8. IX. 1812 a tato literatura: Thomas S a n - G a l l i, Beethoven in den böhmischen Bädern (Programmheft für das 26. Niederrheinische Musikfest zu Köln 1910, 73 ad.), M a x U n g e r, Beethovens Teplitzer Badereisen von 1811 und 1812 (Neue Musikzeitung XXXIX, Stuttgart 1918, 86 ad.), W. K l a u b e r, Goethe und Beethoven als Teplitzer Kurgäste. Ein Erinnerungsblatt an den gleichzeitigen Kuraufenthalt Beethovens und Goethes in Teplitz (Teplice 1927). H. R. , Eine Beethovenenerinnerung an Teplitz (Teplitz-Schönauer Anzeiger, Teplice 27. I. 1923) a J a n W e n i g, Jak se u nás sešli (Lidová demokracie, Praha 11. října 1953).

⁵⁹⁾ O roztržce s Olivou se dočteme v Beethovenově dopise, který zaslal dne 6. září 1811 z Teplíc Chr. Aug. Tiedgemu: „Ich sage Ihnen, daß ich nun noch wohl bis zu Ende dieses Monats hier bleibe werde . . . Heute hat sich mein Zimmergesellschafter verloren, ich konnte eben nicht auf ihn pochen: doch vermiß ich ihn in der Einsamkeit hier wenigstens abends und zu Mittag, wo ich das, was nun einmal das menschliche Tier zu sich nehmen muß, um das geistige hervorzubringen, gerne in einiger Gesellschaft zu mir nehme“ (K a s t n e r 221—222, čís. dopisu 297). Varnhagen von Ense mylně píše ve svém spise Denwürdigkeiten und vermischte Schriften (Lipsko 1837—46, 7. sv.), že Beethoven odcestoval z Teplíc v průvodu přítele Olivy.

je nejen dokladem tohoto dobového myšlenkového ruchu, ale i zajímavým památkem literárního slohu 19. století.

Dne 7. srpna 1811 přijel do Teplic turinský houslista Giovanni Polledro (1781—1853), který rovněž jako Beethoven bydlil v Harfě. Beethoven se s ním seznámil a roku 1812 s Polledrem hrál na koncertě v Karlových Varech. Tehdy byl v Teplicích také pražský advokát dr. Jan Kaňka, kapelník August Eberhard Müller, kněžna Terezie Lobkovicová, knížecí rodina Esterházyů aj. Je zajímavé a dosti podivné, že se tehdy Beethoven osobně nasetkal s Goethem, který se v téže době léčil v blízkých Karlových Varech.

Beethoven se také v Teplicích sblížil s básnířkou Elisou von der Recke (1754 až 1833) a s jejím přítelem, německým romantickým básníkem Christophem Augustem Tiedgem (1752—1841), jehož tehdy velmi čtená kniha *Urania* získala pro svůj nadšený, ale plochý idealismus oblibu u širokého okruhu čtenářstva. Beethoven zhudebnil z Uranie báseň *An die Hoffnung*, op. 32. Po svém seznámení s Tiedgem v Teplicích roku 1811 zkomponoval tuto píseň znovu jako op. 94 a věnoval ji kněžně Kinské. Spolu s Tiedgem a Elisou navštívil Beethoven hrob německého spisovatele Johanna Gottfrieda Seuma (1763—1810), který rok předtím v Teplicích zemřel.

V Elisině kruhu se Beethoven po prvé setkal s mladou, čtyřiatvacetiletou berlínskou zpěvačkou Amálií Se b a l d o v o u (1787—1846). Toto setkání bylo osudné a významné pro další citový život skladatele, neboť tato mladá, kouzelná dívka zapůsobila svým zjevem tak pronikavě na Beethovena, že v něm vznitila lásku na delší dobu, což u nestálé a vrtkavé Beethovenovy povahy byla jedna z mála výjimek. Sebaldová bývá považována za adresátku Beethovenova dopisu „nesmrtelné milence“. Jeden z neklamných dokladů tehdejších vzájemných osobních styků Beethovenových s Amálií je lístek, který dne 8. srpna 1811 zanechal Beethoven na stole jejího teplického bytu s tímto obsahem:

„Ludwig vani Beethoven, den sie wenn sie auch wollten doch nicht vergessen sollten. — Töplitz, — am 8ten August 1811“.⁶⁰⁾

Později připsala Sebaldová k tomuto listku: „Dies fand ich im Jahre 1812 auf meinem Tisch als Anmeldung“. Sebaldová se určitě zmýlila, když opravila rok 1811 na rok 1812. Lístek nemohl být napsán 8. srpna 1812, poněvadž tehdy, jak ještě poznáme dále, nebyl Beethoven v Teplicích, ale v Karlových Varech. Romain Rolland a někteří jiní beethovenovští badatelé se mýlí, když uznávají správnost opravy Sebaldové. Tento omyl Sebaldové je spíše dokladem toho, že její vzpomínky na styky s Beethovenem v roce 1812 byly tak silné, že nemohla na ně zapomenout. Není to snad také jeden z důkazů, že to mohla být právě ona, kterou roku 1812 nazval Beethoven ve svém proslulém teplickém dopise „nesmrtelnou milenkou“? A konečně ještě jeden důkaz, který svědčí o vášnivém vztahu Beetho-

⁶⁰⁾ Lístek je otištěn v edici Alfreda Kalischera, *Beethovens sämtliche Briefe*. Krit. Ausgabe mit Erläuterungen (II. sv. Berlín 1907, str. 32).

venově k Amálii Sebaldové již za jeho prvního teplického pobytu. Dne 6. září 1811 píše Beethoven z Teplic B. Tiedgemu, že posílá Amálii „*einen recht feurigen Kuß, wenn uns niemand sieht*“ (K a s t n e r 222, čís. dopisu 297). Zastavili jsme se u tohoto milostného, Beethovenova vztahu poněkud déle, poněvadž zasáhl značně hluboce do jeho citového života, což se zvláště důrazně projevilo za druhého pobytu Beethovenova v Teplicích roku 1812.

Roku 1811 ošetřovali Beethovena v Teplicích tři tamější významní lékaři, dr. Václav Karel Ambrozi, dr. Jan Diviš John a dr. Matyáš Hansa.⁶¹⁾

Dne 19. srpna 1811 přijel do Teplic švagr knížete Lichnovského, hr. Ondřej Kyrilovič Razumovskij spolu s hr. Mikulášem Esterházym. Poněvadž hr. Razumovskij vyřídil Beethovenovi vzkaz Lichnovských, aby se na zpáteční cestě z Teplic zastavil na zámku Hradci u Opavy, opustil Beethoven již 16. září Teplice. Nejprve odjel poštou z Teplic zase přes Prahu do Vídně a pak teprve na Hradec u Opavy. Na Hradec podle všeho přibyl již 26. září 1811, aby se tu asi zúčastnil opavského provedení své první mše C dur op. 86. Z Opavy spěchal potom Beethoven do Vídně, kde byl jistě již 9. října 1811.⁶²⁾ Beethoven se tedy zdržel za svého prvního pobytu v Teplicích r. 1811 celkem 44 dní, tj. šest týdnů a 2 dny.

⁶¹⁾ Dr. Václav Karel *Ambrozi* patřil k významným osobnostem své doby. Dne 8. března 1786 se stal vrchnostenským lékařem v Teplicích, kde zemřel 7. prosince 1813 na nervovou horečku. Byl bratrem pražského dvorního malíře Václava Bernarda Ambroziho (1723—1806). Vydal tiskem dva spisy: *Physisch-chemische Untersuchung der warmen Heilquellen in und bei Töplitz (Lipsko 1797)* a *Anleitung zum Gebrauche der Teplitzer warmen Mineralquellen (1799)*. — Dr. Jan Diviš *John (1764—1814)*, rodák teplický, zprvu zpíval v chlapeckém sboru drážďanské dvorní kapely, pak vystudoval medicínu v Praze, kde byl aktuérem Král. české společnosti nauk (1794) a do r. 1796 mimořádným profesorem soudního lékařství na pražské universitě. Roku 1796 se trvale usadil ve svém rodišti. Roku 1799 založil v Teplicích nemocnici pro chudé lázeňské hosty (Johnův ústav). Se stavbou nemocnice bylo započato r. 1800 v Lipové ulici. Tato nemocnice fungovala až do roku 1948. Zemřel na tyfus, nakažen při obětavém léčení v židovském městě v Teplicích. Byl bratrem teplického kronikáře Ludvíka Aloise Johna, autora Ročenek města Teplic (sedm rukopisných svazků). Dr. Jan Diviš John vydal *Lexikon der Medizinalgesetze (1790)* a práci *Allgemeine Beschreibung von Töplitz in Böhmen (Drážďany 1792 a 1813)*. — Dr. Matyáš *Hansa (1743—1823)* napsal dvě odborná pojednání *Abhandlung von Töplitzer Mineral-Badewasser (Most 1784)* a *Beschreibung des neu entdeckten Stahlwassers bei Lieberwerda (1790)*. — O těchto třech teplických lékařích viz články dr. Paula *Wanie* v *Teplitz-Schönauer Anzeiger* z r. 1928 (*Berühmte und verdiente Teplitzer*) a v *Erzgebirgs-Zeitung*, roč. 50, 1929, 135 ad. Za bližší životopisné údaje děkuji dr. Přemyslu Peerovi z Teplic a MUDr. Vladimíru Zapletalovi z Brna.

⁶²⁾ O tom svědčí jeho dopis, datovaný ve Vídni dne 9. října 1811, v němž píše Breitkopfovi a Härtelovi: „*Indem in meinem Wagen steige, nach Teplitz zu reisen, erhalte ich ein Paket von Ofen mit dem Ersuchen, für die Pester Eröffnung des neuen Theaters etwas zu schreiben. Nachdem ich drei Wochen in Teplitz zugebracht, mich leidlich befund, setzte ich trotz dem Verbot meines Arztes hin, um den Schnurrbärten, die mir von Herzen gut sind, zu helfen, schicke am 13. September mein Paket dorthin ab in der Meinung, daß den 1. Oktober die Sache vor sich gehen sollte. Derweil verzieht sich die ganze Sache nun noch über einen ganzen Monat*“ (K a s t n e r 223, čís. dopisu 298).

Stále neklidný, smělymi tvůrčími plány naplněný Beethoven nezahálel ani za svého lázeňského oddechu v Teplicích. Od 20. srpna do poloviny září roku 1811 vznikla na české půdě v Teplicích Beethovenova hudba k slavnostní hře německého dramatického spisovatele Augusta Kotzebua (1761–1819) *König Stephan oder Ungarns erster Wohltäter*, op. 117 s hudbou k další hře *Die Ruinen von Athen* téhož spisovatele, op. 113. Obě skladby byly napsány k otevření nového německého divadla v Budapešti dne 9. února 1812. Beethoven pracoval v Teplicích také na revizi hudebního textu svého oratoria *Christus am Oelberge*, op. 85, které dokončil již roku 1800, a revidoval tu rovněž své písně na Goethovy texty.⁶³⁾

Z toho, co tu bylo řečeno, lze proto důvodně usuzovat, že Beethovenův první pobyt v Teplicích měl v jeho životě a tvorbě daleko hlubší význam, než jak by se na první pohled zdálo, a to nejen z hlediska tvůrčího, uměleckého, ale i společenského. Vždyť tu vznikla dvě významná díla Beethovenova, věnoval se tu také revizi svých starších děl a setkal se tu s předními představiteli mladé německé kultury a s vůdci německého národně osvobozenického hnutí, ostře namířeného proti francouzským okupantům země.

Po druhé navštívil Beethoven Teplice v roce 1812. Tentokrát jel do Teplic nerad a jen těžce se rozhodoval k cestě, jak to ostatně vysvítá z jeho dopisu, který odeslal z Vídně v červnu roku 1812 Josefu svob. pánu Schweigerovi, komořímu arcivévodě Rudolfa. V tomto dopise čteme: „*Malfatti will durchaus, daß ich nach Teplitz soll, das ist mir nun gar nicht lieb*“ (Kastner 248, čís. dopisu 345). Do Teplic přijel dostavníkem z Prahy v neděli dne 5. července 1812 a minil tam zůstat několik týdnů.⁶⁴⁾ Beethoven vyjel z Prahy asi před polednem dne 4. července

⁶³⁾ Dne 23. srpna 1811 píše Beethoven Breitkopfovi a Härtelovi z Teplic: „Indem ich hier mein Heil seit drei Wochen versuche, empfangen Sie Ihren Brief von 2. August! Er mag in Wien eine Weile gelegen haben; ich hatte die Revidierung des Oratoriums und der Lieder eben unternommen, und in einigen Tagen erhalten Sie beides“ (Kastner 220, čís. dopisu 295).

⁶⁴⁾ V Anzeigsprotokollu z r. 1812 je zaznamenán příjezd Beethovenův takto:

Chronologische Zahl: 1387.

Monat und Tag des Anlangens: 6. Juli (1812).

Vor und Zuname: Ludwig v. Beethoven.

Karakter: Kompositeur.

Geburtsort und Vaterland: Westph(alen?)

Ort des bisherigen Aufenthaltes: Wien.

Absicht der Ankunft und mit welcher Gelegenheit: Kure. Mit Post.

Einkehrhaus und gedenket sich hier aufzuhalten durch: Nr. 72.

Benennung des Passes oder der Urkunde: Bekannt.

Tag der Abreise: 2. August (1812).

Wohin und mit welcher Gelegenheit: Karlsbad-Post.

Tištěná lázeňská Kurliste oznamuje Beethovenův příchod teprve až 7. července 1812 slovy: „Herr Ludwig van Beethoven, Compositeur aus Wien, wohnt in der „Eiche“ Nr. 62.

Oba tyto údaje nejsou přesné, poněvadž Beethoven byl v Teplicích již 5. července. Sám se o tom zmiňuje v dopise Breitkopfovi a Härtelovi, který odeslal z Teplic dne 17. července 1812.

1812 v dostavníku se čtyřsprežím a nastoupil cestu po hlavní silnici přes Slaný a Mirošovice, která obtáčí západní výběžek Středohoří, do Teplic. Počasí nebylo příznivé, cesty po předchozích deštivých dnech byly rozblácené a těžko sjízdné. Po „strašlivé“ a dramaticky velmi vzrušené noční jízdě českými lesy, kde se dokonce polámala náprava Beethovenova dostavníku, dorazil do Teplic v neděli 5. července 1812 o čtyřech hodinách ráno.⁶⁵⁾ Jeho příjezd do lázní Teplic byl provázen podmračným a studeným dnem. Nebydlil jako loňského roku v domě „U zlaté harfy“, ale první den se ubytoval přechodně v domě „U dubu“ (Eiche), což Beethoven považoval za ničemnou ztrátu času.⁶⁶⁾ Definitivně se usídlil až druhého dne v pondělí dne 6. července 1812 v domě „U zlatého slunce“, čís. 72 v Lázeňské ulici. Tento dům je dosud v Teplicích zachován.

Teplický pobyt Beethovenův v roce 1812 byl v jeho životě ještě důležitější než pobyt roku 1811. Teplice se tehdy staly dostaveníčkem panovníků a diplomatů. Sjeli se sem proto, aby se tajně poradili o akcích proti Napoleonovi, který koncem června 1812 překročil Němen a nastoupil s půlmiliónovou armádou osudné tažení do Moskvy. Do Teplic přijeli především členové rakouského císařského dvora s vídeňským dvorním lékařem dr. Jakobem Staudenheimem, který tehdy doprovázel rakouskou císařskou rodinu na její cestě do Karlových Var a Františkových

V tomto dopise píše: „Wir sagen Ihnen nur, daß wir uns seit 5. Juli hier befinden, wie? — davon läßt sich noch nicht viel sagen: Im ganzen gibt es nicht so interessante Menschen als voriges Jahr und wenig. Die Menge scheint weniger als wenige. — Meine Wohnung ist noch nicht, wie ich wünsche; doch hoffe ich bald eine erwünschtere zu haben“ . . . (Kastner 250 až 251, čís. dopisu 348). Dne 17. července 1812 píše Beethoven z Teplic mladičké, desítileté pianistce Emilii M. z H.: „Hierher, wo ich noch 4 Wochen zubringe . . .“ (Kastner 253, čís. dopisu 349). Dne 19. července 1812 sděluje dvornímu prokurátorovi, štyrskohradeckému právníku Josefu Varenovi: „Ich bleibe noch einige Wochen hier, und finden Sie nötig, so schreiben Sie mir“ (Kastner 254, čís. dopisu 350).

⁶⁵⁾ O dramatické cestě z Prahy do Teplic se zmiňuje Beethoven ve svém proslulém dopise „nesmrtelné milence“ z 6. a 7. července 1812, který byl, jak poznáme později, napsán bezprostředně po Beethovenově příjezdu do Teplic. V něm čteme: „Meine Reise war schrecklich. — Ich kam erst morgens 4 Uhr gestern hier an; da es an Pferde mangelte, wählte die Post eine andere Reiseroute; aber welch schrecklicher Weg; auf der letzten Station warnte man mich, bei Nacht zu fahren, — machte mich einen Wald fürchten, aber das reizte mich nur, und ich hatte unrecht, der Wagen mußte bei dem schrecklichen Wege brechen, grundlos, bloßer Landweg; ohne solche Postillione, wie ich hatte, wäre ich liegen geblieben unterwegs“ (Kastner 44, čís. dopisu 58).

V prvních červencových dnech roku 1812 bylo nepěkné deštivé, kalně zasmušilé počasí. V meteorologickém deníku Goethově najdeme tyto údaje o počasí v Karlových Varech: 1. Juli (1812): Ununterbrochener Regen, 2. Juli: Sich aufheiternder, heißer Tag. 3. Juli: Früh bedeckt, dann starker Regen. 4. Juli: Früh Regen. Nachmittag bedeckt. 5. Juli: Trüber Tag und kalt (Goethes Werke III, 4. sv., Výmár 1891, 299—301).

⁶⁶⁾ V dopise „nesmrtelné milence“ Beethoven píše: „Erst bis morgen ist meine Wohnung sicher bestimmt: welcher nichtswürdiger Zeitverderb in d. g.! (dergleichen, Kastner 44, čís. dopisu 58).

Lázní. Dr. Staudenheim se stal také lékařským poradcem Beethovenovým. Z české šlechty tu byl přítomen zvláště kníže Karel Lichnovský. Teplice tehdy navštívily také četné vůdčí osobnosti evropského vědeckého a uměleckého světa, což byla pro Beethovena společnost mnohem důležitější než skupina duchovně a intelektuálně bezvýznamných aristokratů. Byl tu slavný německý přírodopisec Wilhelm Humboldt, vynikající pruský právník Friedrich Karl Savigny, Goethův krajan a zakladatel historické právní školy, dále četní spisovatelé a básníci jako např. Christian August Tiedge, Ludwig Joachim Arnim se svou chotí Bettinou Brentanovou, Karl August Varnhagen von Ense, proslulá berlínská zpěvačka Amálie Sebaldová aj. Byla tu také řada nových osobností, rovněž mnozí ze starších přátel Beethovenových.

Beethovenův teplický pobyt z roku 1812 je památný dvěma závažnými událostmi: tehdy tu totiž napsal Beethoven brzo po svém příjezdu v pondělí a úterý dne 6. a 7. července 1812 svůj pověstný dopis „nesmrtelné milence“ a tehdy se tu po prvé osobně setkal a seznámil s J. W. Goethem.

Dopis „nesmrtelné milence“, který byl objeven hned druhého dne po smrti Beethovenově v jeho pozůstalosti, vyvolal rozsáhlou polemickou literaturu a množství detailních studií s řadou protichůdných názorů a výkladů, kdy a kde byl tento dopis napsán.⁶⁷⁾ Především vznikly mezi beethovenovskými badateli vážné spory,

⁶⁷⁾ Z bohaté literatury o tomto problému uvádím samozřejmě jen nejzávažnější práce: Alfred Christlieb Kalischer, *Die unsterbliche Geliebte Beethovens G. Guicciardi oder T. Brunsvick?* (Drážďany 1891), Zdzisław Jachimcki, *Das „richtige“ Datum des Briefes L. v. Beethovens „an die unsterbliche Geliebte“* (Zeitschrift der Int. Musikgesellschaft IX, 1907—1908, seš. 10—11, 349—350), Thomas San-Galli, *Beethoven und die Unsterbliche Geliebte: Amalie Sebald-Goethe-Therese Brunsvik und Anderes. Mit Benutzung unbekanntes Materials* (Mnichov 1910), též, *Die Unsterbliche Geliebte Beethovens Amalie Sebald, Lösung eines viel umstrittenen Problems* (Halle, dat. předmluvy 1908 a 1909), Max Unger, *Auf Spuren von Beethovens Unsterblicher Geliebten* (Musikal. Magazin, 37 sešit, red. Ernst Rabich, Langensalza 1911), Albert Leitzmann, *Beethovens zweiter Brief an die unsterbliche Geliebte eine Fälschung?* (Zeitschrift der Internationalen Musikgesellschaft XII, 1911, seš. 12, 350—353), Romain Rolland, *Les aimées de Beethoven* (Paříž 1949, čes. překlad Karel Kraus, Praha 1956), Sigmund Kaznelson, *Beethovens Ferne und unsterbliche Geliebte* (Curych 1954), Ervin Major, *A „Halhatatlan kedves“*. Adatok a Beethoven kutatáshoz, Romain Rolland két ismeretlen levelével kapcsolatban („Nesmrtelná milenka“. Příspěvky k bádání o Beethovenovi podle dvou neznámých dopisů R. Rollanda, Uj Zenei Szemle 1955), Elek Környei, *Beethoven Martonvásáron* (Székesfehérvár 1958, tatáž práce vyšla v rozšířeném vydání *Beethoven és Martonvásár* a v německé verzi *Beethoven in Martonvásár*, Budapešť, nedat.). Z českých badatelů se zabýval touto otázkou Jan Ráček v knize *Beethoven — růst hrdiny bojovníka* (Praha 1956, zvl. na str. 122), především ve studii *Beethoven und Goethe in Bad Teplitz 1812* (Studien zur Musikwissenschaft XXV, 1962, 406—416, Festschrift für Erich Schenk), v němž po prvé v beethovenovské literatuře s definitivní platností na základě prameného materiálu prokázal, že dopis „nesmrtelné milence“ byl napsán v Teplicích ve dnech 6. a 7. července 1812. Otázky tohoto dopisu se dotýká také studie Antona Klodnera *Beethovenov „List nesmrtelnej milenke“* (Hudební rozhledy XV, 1962, čís. 16, 693), v němž vyslovil ničím

kde a kterého roku byl dopis napsán. Podrobným kritickým a srovnávacím studiem tohoto pramenného dokumentu a příslušné svrchu citované beethovenovské literatury došel jsem k nezvratnému důkazu, že dopis byl napsán ve dnech 6. a 7. července 1812 v lázních Teplicích v Čechách. K tomuto názoru jsem dospěl na základě několika nezvratných důkazů, které tu ve stručnosti uvedu.

Jde tu o trojdílný dopis. První důkaz o jeho teplické provenienci jsem založil na podkladě datování jeho tří jednotlivých částí. První část dopisu je datována „Am 6. Juli morgens“, druhá „Abends Montags am 6. Juli“ a konečně třetí „Guten Morgen 7. Juli“. Poněvadž v druhé části dopisu je přesně určen název dne v týdnu s příslušným datem a měsícem, bylo možno na základě chronologických tabulek po kritické eliminaci v úvahu nepřicházejících roků dospět k názoru, že dopis mohl být napsán jedině roku 1812.⁶⁸⁾ Další důkaz byl proveden podle drobné zmínky v první části dopisu „Ich kam erst morgens 4 Uhr gestern hier an . . .“ (t. j. 5. VII. 1812, pozn. J. R.). Již svrchu jsme neklamně prokázali konfrontací s tehdejšími pražskými novinami (*Beilage zur kaiserlich-königlichen privilegierten Prager Oberpostamts-Zeitung* z pondělí dne 6. VII. 1812, čís. 81), že Beethoven v sobotu dne 4. července 1812 odjel z Prahy do Teplic, kam dorazil v neděli dne 5. července tr. o 4. hodině ráno. Jestliže dopis byl napsán v pondělí dne 6. července, pak zmínka v dopise o příjezdu v předchozím dni se může jedině týkat neděle dne 5. července roku 1812. Tam, kde se v dopise Beethoven zmiňuje o „strašlivé“ noční cestě, mimo jiné podotýká: „Esterházy hatte auf dem anderen gewöhnlichen Wege hierhin dasselbe Schicksal mit acht Pferden, was ich mit vier-, jedoch hatte ich zum Teil wieder Vergnügen, wie immer, wenn ich was glücklich überstehe“. Je tu míněn kníže Paul Anton III. Esterházy (1786–1866), syn knížete Mikuláše Esterházyho (1765–1833), velkého příznivce věd a umění, na jehož dvoře

nezdůvodněnou domněnku, že dopis nebyl napsán v Teplicích, ale pravděpodobně na Slovensku (Piešťany-Dolná Krupá-Korompa). Klodnerova studie je založena na pouhých dohadech a násilných kombinacích, proto je tím podivnější, že v závěru své studie dokonce zcela apodikticky konstatuje: „Nemůžeme mať už dnes pochybnosti o tom, že list vznikol roku 1801 na Slovensku“. Toto tvrzení Klodnerovo jsem jednoznačně vyvrátil ve studii Znovu o nesmrtelné milence (Hudební rozhledy XVI, 1963, čís. 15, 615 ad.). Viz též Anton Klodner, List nesmrtelnej milenke a Slovensko (tamtéž čís. 21, 889–890) a stať Jana Racka, Odpověď Antonu Klodnerovi (tamtéž čís. 22, 933).

⁶⁸⁾ V chronologické příručce Josefa Emmlera, Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české (Praha 1876), jsem zjistil, že pondělí (Montag) dne 6. července připadlo pouze na léta 1795, 1801, 1807 a 1812. Z těchto let přichází jedině v úvahu rok 1812, poněvadž v předchozích letech, zvláště v roce 1795 a 1807 nelze Beethovenův pobyt doložit ani v jediných lázních, zbývá pouze rok 1801. Byla sice vyslovena domněnka, v poslední době velmi apodikticky Antonem Klodnerem, že snad roku 1801 mohl být Beethoven v Píšťanech a Dolní Krupě (Korompa), ale tento pobyt se dosud nepodařilo nikomu z vážných beethovenovských badatelů spolehlivě prokázat pramenným materiálem. Konečně celý obsah dopisu svědčí neklamně o tom, že dopis nemohl být jinde a jindy napsán, leč v roku 1812 v Teplicích.

v Eisenstadtu (Kismárton) žil a tvořil Joseph Haydn, a který objednal u Beethovena mši C dur op. 86 (poprvé prov. 13. září 1807 v Eisenstadtu). Kníže Paul Anton byl od roku 1810 vyslancem u saského královského dvora v Drážďanech. Podle dokumentů, uložených dnes ve vídeňském Staatsarchivu, byl Paul Anton Esterházy koncem měsíce června 1812 v Praze, odkud odcestoval pravděpodobně již počátkem července t. r. do Teplic. Tento teplický pobyt Esterházyho lze doložit dalšími cennými dokumenty a sice dopisy jeho matky a tchyně jemu adresovanými, zvláště však jeho dopisem ze dne 8. července 1812, v němž píše z Teplic Metternichovi, že ještě téhož dne bude v Drážďanech. Podle všeho se zdá, že Paul Anton Esterházy často jezdil mezi Prahou a Teplicemi. Odjezd z Teplic do Drážďan je tedy logicky zdůvodněn jeho diplomatickou funkcí u drážďanského dvora. Dalším důkazem toho, že Beethoven nemohl napsat dopis „nesmrtelné milence“ r. 1801 je také fakt, že tehdy bylo knížeti Esterházymu teprve 15 let. Je proto naprosto vyloučeno, aby mohl v tomto věku zastávat funkci velvyslance u drážďanského dvora. Tato skutečnost svědčí opět pro správnost mého tvrzení o dataci a provenienci dopisu.

Těmito dokumenty je nepochybně doloženo, že kníže Paul Anton Esterházy přijel do Teplic přibližně ve stejné době jako Beethoven, totiž někdy mezi 4. a 5. červencem roku 1812. Zjištění tohoto nezvratného faktu by zcela stačilo k tomu, aby byla tím naprosto nepochybně doložena teplická provenience dopisu „nesmrtelné milence“. My se však nespokojíme ani s tímto zcela evidentním důkazem a přistoupíme ještě k dalším dvěma nezvratitelným důkazům.

Z poznámky v druhé části dopisu „*Montags-Donnerstag-die einzigen Tage, wo die Post von hier nach K. geht*“ zcela logicky usuzují, že písmeno K. tu znamená Karlsbad a nikoli Korompa, statek Brunsviků Dolní Krupá (Alsó Korompa) v tehdejších Uhrách, 35 km jihozápadně od Piešťan, 10 km severně od Trnavy a 50 km severovýchodně od Bratislavy. Dolní Krupá je slovenská dědina s přibližně 1000 obyvateli, ležící stranou mezi Piešťany a Bratislavou. Zdejší zámek s nádherným parkem a uměleckými památkami byl kdysi dostaveníčkem maďarské šlechty. U vchodu do zámeckého parku bylo umístěno divadlo. Před 150 lety je vybuďoval tehdejší majitel hr. J. Brunsvik, který se tu obklopoval umělci a hudebníky. Podle ústní tradice prý Beethoven navštěvoval zámek v Dolní Krupě od roku 1802 až do roku 1810.

Nehledě k tomu, že Beethoven roku 1801 nebyl v Uhrách na zámku Korompa, ale patrně až někdy v létě roku 1806, pak především poznámka o jízdním řádu dostavníků, které pravidelně jezdily v pondělí a ve čtvrtek, nám vyřeší i tuto spornou otázku v naprostém souladu se svrchu uvedenými skutečnostmi. Podařilo se mi totiž zjistit, že dostavníky z Teplic do Karlových Var opravdu tehdy jezdily pravidelně v pondělí a ve čtvrtek, naproti tomu jsem zjistil podle Crusia, že v l. 1801—8 nebyla poštovní stanice ani v Piešťanech, ani v Dolní Krupě a tudíž

neexistovala tu pravidelná dostavňiková poštovní doprava. Jezdil tu patrně nepravidelně pouze soukromý povoz hr. Josefa Erdödyho.⁶⁹⁾

Konečně ještě poslední důkaz z textu dopisu. V jeho třetí části píše Beethoven: „*Als Badender muß ich schlafen gehen*“. Touto poznámkou je zcela jednoznačně doloženo, že tu šlo o lázeňský pobyt, v našem případě o pobyt v českých severozápadních lázních Teplicích.

Tím bych v podstatě ukončil stručné shrnutí svých dosavadních zjištění. Ačkoliv jsem zcela nepochybně prokázal, že Beethovenův dopis „nesmrtelné milence“ byl napsán dne 6. a 7. července roku 1812 v Teplicích, přece jsem se nespokojil ani těmito svými zjištěními. Chtěje si ověřit správnost svých dedukcí, obrátil jsem se také ještě s několika konkrétními dotazy na dva přední evropské muzikology a vynikající znalce Beethovenova života a tím ovšem i tohoto sporného problému, prof. dr. Bence Szabolcsiho v Budapešti a prof. dr. Josepha Schmidta-Görga, ředitele Beethovenova domu a archivu v Bonnu. Především jsem je požádal o expertizu a potvrzení svých zjištění. Jejich obsáhlé písemné odpovědi, které v plném rozsahu potvrzují výsledky mého dosavadního bádání, jsou v merituu věci tak zajímavé a poučné, že je uvedu aspoň ve značně zkráceném znění.

Sdělení prof. Bence Szabolcsiho (dopis ze dne 20. prosince 1962) se týká především sporné otázky Beethovenových pobytů v lázních Piešťanech a v Dolní Krupé v letech 1801 a 1806, jakož i jiných detailů, důležitých pro dataci dopisu. Prof. Szabolcsi mezi jiným píše:

„Es steht uns nunmehr außer Zweifel, daß das richtige Datum des Briefes an die „unsterbliche Geliebte“ Juli 1812 Teplitz heißt, also vollkommen mit Deinen Feststellungen übereinstimmt. Weder Korompa, noch Pöstyén, weder 1801, noch 1806 sind nachgewiesen worden, — besonders Korompa scheint ein „Jugendirrtum“ Romain Rollands gewesen zu sein. Außerdem sind in den letzten Jahren zwei Briefe R. Rollands in Budapest zum Vorschein gekommen (veröffentlicht in der Februarnummer 1955 der Zeitschrift „Uj Zenei Szemle“), beide vom Sommer 1927, wo sich Rolland nachdrücklich dem damaligen Esterházy'schen Archivar István Hajnal für seine Forschungen und Mitteilungen bedankt; diese haben nämlich bewiesen, daß Fürst Paul Esterházy, österreichischer Gesandter am sächsischen Königshof, Ende Juni 1812 in Prag, wohl Anfang Juli auch in Teplitz war

⁶⁹⁾ Doklad o pondělním a čtvrtečním jízdním řádu dostavňiků z Teplic do Karlových Varů jsem nalezl v publikaci *Taschenbuch für Bade-und Brunnenreisende vom Jahre 1820* (Teplitz: Postenlauf, sv. II). O spojení mezi Dolní Krupou a Piešťany viz Christian Crusius, *Topographisches-Lexikon* (IV. díl Uhry, III.—IV. sv., Vídeň 1806 a 1808, 201 a 259).

Maďarští muzikologové popírají možnost, že r. 1801 byl Beethoven v Dolní Krupé. Tak např. Alexius Környei píše v publikaci Beethoven in Martonvásár na str. 63: „Vorläufig haben wir keinen Beweis dafür, daß Beethoven diesen Sommer (rozuměj roku 1801, pozn. J. R.) in Korompa gewesen wäre“.

— vermutlich zwischen dem 4. und 7. Juli —, und sich wiederholt auf Reisen von Teplitz nach Prag oder Dresden befinden mochte . . .“

„Dies ist das Wichtigste, lieber Freund, was ich Dir aus den ungarischen Forschungen mitzuteilen habe . . . Aber ich glaube, sie stimmen mit den Deinigen (aber auch mit den Kaznelsons u. a.) überein — und sie verkünden die Wahrheit“.

Potud prof. Bence Szabolcsi.

Odpověď prof. dr. Schmidt-Görga ještě doplňuje a rozšiřuje naše zjištění. V dopise ze dne 3. ledna 1963 píše prof. Schmidt-Görg z Bonnu mimo jiné také toto:

„Aus dem uns bekannten Quellenmaterial ist nicht zu belegen, daß Beethoven am 6. Juli 1801 in Bad Pistyan war. Paul Anton III. Fürst Esterházy ist bestimmt am 8. Juli 1812 in Teplitz gewesen, da ja von diesem Tag sein Brief an Metternich dort geschrieben wurde. Die Erwähnung des Fürsten in Beethovens Brief ist richtig.“

Wenn Esterházy in dem Brief an Metternich schreibt, daß er noch „heute in Dresden eintreffen werde“, so kann man wohl annehmen, daß er an diesem Tag auch wirklich nach Dresden gefahren ist.

Aus dem Jahre 1801 könnte man Beethovens Brief vom 1. Juni an Amenda und den weiteren vom 29. Juni an Wegeler anführen, in denen er sehr ausführlich über das beginnende Gehörleiden schreibt. Er hätte also guten Grund gehabt, einen passenden Kurort aufzusuchen — warum aber dann gerade Pistyan in Betracht gekommen wäre, ist nicht einzusehen“.

Na můj dotaz, zda by nebylo možno stanovit dobu vzniku dopisu na podkladě paleografické analýzy a srovnání jednotlivých Beethovenových autografů z let 1801—1812, odpověděl prof. Schmidt-Görg taktó:

„Der Gedanke einer Schriftanalyse ist mir für diesen Brief schon vor längeren Jahren gekommen, doch habe ich sie immer wieder zurückgestellt, da, von den frühen Briefen abgesehen, diese Untersuchung nicht einfach ist, vielmehr scheint mir ein anderer Weg nützlicher zu sein; mit welchem Erfolg ich ihn gegangen bin, will ich Ihnen gern mitteilen: ich habe mich seit jeher für das Papier der Beethoven-Handschriften interessiert, besonders auch für die Wasserzeichen, und bereite soeben einen größeren Aufsatz über die Wasserzeichen in rund 800 Beethoven-Briefen vor. Sobald ich in der Universitäts-Bibliothek Tübingen, wo der berühmte Brief neben andern Beethoven-Handschriften aus dem Besitz der früheren Preussischen Staatsbibliothek noch ausgelagert ist, vor längeren Jahren das kostbare Schriftstück zu Gesicht bekam, habe ich das Wasserzeichen genau aufgenommen; es ist das sehr häufig vorkommende Posthorn im Schild, von einer Krone überhöht; darunter sind die beiden Großbuchstaben D B.“

Dieses Wasserzeichen kommt in den von mir untersuchten Briefen über zwanzigmal vor, und zwar gehen sie vom Sommer 1812 bis etwa in das Jahr 1818. Am Rande des letzten Plattes ist der Rest eines Buchstabens sichtbar, der mit

großer Wahrscheinlichkeit als F zu lesen ist, vollständig aber vermutlich A F heißen müsste. Es wird sich um die sogenannte Gegenmarke zu dem genannten Posthornschild handeln; die Originalbogen dieses Papiers haben ja meistens zwei Wasserzeichen, je eines auf jeder Hälfte. Der genannte Posthornschild findet sich in den von mir untersuchten Beethoven-Briefen zum ersten Male in seinem Schreiben vom 17. Juli 1812 an Breitkopf & Härtel in Teplitz geschrieben; ferner in seinem Brief an dieselbe Firma vom 9. 8. 1812, geschrieben in Franzensbrunn.

Die Gegenmarke A F findet sich in dem Brief vom 14. Juli 1812 aus Teplitz an Varnhagen, ferner im Brief aus Franzensbrunn vom 18. 8. 1812 an Erzherzog Rudolph.

Wie Sie sehen, weist das Papier des Briefes an die Unsterbliche Geliebte eindeutig in die Monate Juli/August 1812.

Ich glaube, daß Sie hierdurch auch Ihre eigene Vermutung, daß der Brief an die „Unsterbliche Geliebte“ in Teplitz am 6. Juli 1812 geschrieben wurde, bekräftigt finden. Will man die ganze Frage knapp zusammenfassen, so möchte ich sagen, daß dieses Datum als sicher gelten kann, daß wir aber bis heute noch nicht sagen können, an w e n der Brief gerichtet war“.

Myslím, že není už snad třeba k úspěšnému řešení této otázky dalších důkazů a dokladů. Přesvědčivá zjištění prof. Schmidt-Görga, zvláště o filigránech (vodních značkách) na papírech Beethovenových dopisů, potvrdila v plném rozsahu to, k čemu jsem došel na základě studia českých hudebních pramenů.

*

Nyní zbývá ještě otázka adresáta dopisu. Možno říci předem, že dodnes není jisto, komu byl dopis adresován. V beethovenovské muzikologické literatuře se nejčastěji uvádějí vedle Josefíny Brunsvikové a Amálie Sebaldové ještě tyto ženy, jimž mohl být dopis „nesmrtelné milence“ napsán: Bettina Brentanová, Teréza Brunsviková, Anna Maria Erdödyová, Dorothea Ertmannová, Giulietta Guicciardiová, Teréza Malfattiová, Elisa von der Recke nebo dokonce Magdalena Willmannová. Velmi často bývá beethovenovskými badateli tento dopis přisuzován mladší sestře Terezie Brunsvikové, Josefíně Brunsvikové, která byla od roku 1799 provdána za pražského hr. Deyma a po jeho smrti (1804) se podruhé provdala za ruského barona Christopa Stackelberga.⁷⁰⁾ Je nepochybné, že Beethoven se váš-

⁷⁰⁾ Domněnku, že dopis byl patrně adresován Josefíně Brunsvikové, vyslovil důrazně Romain Rolland. Také Siegmund Kaznelson je rovněž toho mínění, že adresátkou dopisu byla Josefína Brunsviková. Tato domněnka se zdála dosti pravděpodobná zvláště po zveřejnění 13 dosud neznámých beethovenovských dopisů hr. Josefíně Deymové-Brunsvikové z majetku švýcarského sběratele Beethovenových autografů dr. h. c. H. C. Bodmera z Curychu. Tyto dopisy otiskl poprvé ve faksimile i v novodobých prepisech Joseph Schmidt-Görg (L. v. Beethoven: Dreizehn unbekannte Briefe an Josephine Gräfin Deym, geb. Brunsvik, Bonn: Beethovenhaus 1957 — Veröffentlichungen des Beethovenhauses in Bonn, III. řada, čís. 3). Podle

nivě zamiloval do Josefiny Brunsvikové, i když jeho láska nebyla Josefinou opětována. Dosud není také ještě zcela vyloučeno, že Beethoven poslal tento dopis Amálii Sebaldové (1787—1846), tehdy 25leté vysoce umělecky nadané berlínské zpěvačce, která svým zjevem okouzila také C. M. Webera. Vzhledem k tomu, co již víme o Beethovenových osobních stycích se Sebaldovou z roku 1811 a 1812 v Teplicích, zdála by se na první pohled tato domněnka dosti pravděpodobná. Vždyť Beethoven psal Amálii v Teplicích krátké milostné listy, plné něhy a citové vroucnosti, kdežto ona se zase přímo s mateřskou péčí starala o chorého Beethovena.⁷¹⁾ Romain Rolland soudí, že dopis nemohl být napsán Amálii Sebaldové, poněvadž ve dnech, kdy vznikl, byla Amálie ještě v Berlíně, kam jí dal Beethoven po nakladateli Breitkopfovi poslat dne 17. VII. 1812 partituru svého oratoria *Kristus na hoře Olivetské* a písně na Goethovy texty. Názor Rollandův není ovšem ničím jednoznačně podepřen, poněvadž nikde se v dopise nedočteme, že list byl odeslán přímo do Karlových Var, ale je tu pouze zmínka o karlovarské poště, která dvakrát týdně odjíždí z Teplic. Vždyť dopis mohl být z Karlových Var expedován dále, i když lze důvodně soudit, že nebyl vůbec odeslán, poněvadž se našel v pozůstalosti Beethovenově. Ale domněnka, že Amálie Sebaldová by mohla být adresátkou dopisu „nesmrtelné milence“, zůstane i nadále ničím nezduvodněnou hypotézou, dokud se nepodaří ji ověřit průkazným pramenným materiálem.

Ještě několik slov o důvodech, které mě vedly k tomu, abych věnoval tolik času a námahy zdánlivě tak bezvýznamné otázce, jako je datace a provenience dopisu „nesmrtelné milence“. Šlo mi především o názorné předvedení správného metodického přístupu k tomuto dokumentu, který by zcela jednoznačně prokázal historickou pravdu, oproštěnou od jakýchkoli subjektivních, ničím nedolo-

bádání Schmidta-Görga byly dopisy pravděpodobně napsány v letech 1804—1807. Poněvadž se Beethoven po roce 1807 rozešel s Josefinou Brunsvikovou, dospěl nakonec Schmidt-Görg k názoru, že Josefina Brunsviková mohla jen stěží být adresátkou dopisu „nesmrtelné milence“, který vznikl teprve až roku 1812 za Beethovenova teplického pobytu.

⁷¹⁾ Tyto dopisy, které Beethoven poslal z Teplic do Teplic v září roku 1812 Amálii Sebaldové, svědčí nejen o duševních a fyzických stavech nemocného Beethovena, ale i o jeho intimním vztahu k této dívce. Viz Kastner 258—261, čís. dopisů 356—362. Z beethovenovských badatelů je to pouze Thomas San-Galli, který je přesvědčen, že dopis byl napsán 6. a 7. července 1812 v Teplicích Amálii Sebaldové. S názory San-Galliho polemizoval Max Unger ve svrchu citované brožuře, v které je sneseno mnoho materiálu proti domněnce, že dopis byl adresován Amálii Sebaldové. Naproti tomu Anton Schindler (*Biographie von L. v. Beethoven*, Münster 1845, 5. vyd. 1927) a A. Chr. Kalischer považují za adresátku dopisu G. Guicciardiovou. Thayer zase míní, že to byla Teréza Brunsviková. Dana Steichen v knize *Beethoven's beloved* (Nový York 1959) označuje za adresátku dopisu hr. A. M. Erdödyovou. Z toho všeho je zřejmo, jak značná byla a stále je názorová nejednotnost mezi beethovenovskými badateli o tomto problému a jak obtížné je řešení této velmi spleťtuté otázky, k níž nám chází průkazný pramenný materiál. Nejnověji shrnul dosavadní stav bádání o adresátce Beethovenova dopisu „nesmrtelné milence“ Paul Mies ve studii *Beethovens „Unsterbliche Geliebte“* (Musikhandel, Bonn 1961, čís. 1, str. 3—4).

žených dohadů namnoze romantické nebo romantizující povahy. Problém mě lákal tím více, že o tomto dosud sporném a záhadném dopise vznikla obsáhlá polemická literatura, v některých případech dokonce efektně senzačního poslání. Chtěl bych zdůraznit, že dopis „nesmrtelné milence“ nemůže být pro vážného vědeckého pracovníka předmětem s e n z a c e, ale především závažným historickým dokumentem Beethovenova bohatého citového života, jeho psychických stavů a zážitků, jež se nepochybně staly zdrojem inspirací k jeho skladebnému dílu a tím ovšem také k vnitřnímu řádu a ústrojenství jeho hudebního myšlení. Jedině tímto způsobem lze přistupovat k tomuto významnému pramennému dokumentu, neboť pouze v tomto pojetí a přístupu k němu se stává příspěvkem k psychologii Beethovenovy tvorby. Zastávám totiž vždy názor, že pro dnešního muzikologa je především důležitá umělecká p r a x e, v našem případě hudební dílo, jeho umělecky ztvárněný myšlenkový obsah a jeho společenský dosah i poslání. Z intimní skladatelova ryze soukromého života je pak pro nás hodnotné jen to, co mělo pro jeho t v o r b u skutečně podstatný význam, jinak bychom se pohybovali na poli pouhých senzacechtivých odhalení privatissim, v čemž si tak libovala romantická a idealistická hudební historiografie. V našem případě, myslím, nelze pochybovat o dokumentární hodnotě dopisu „nesmrtelné milence“ pro psychologii Beethovenovy tvorby. V něm se totiž projevuje nejintenzivněji Beethovenova emocionalita, jež měla základní význam zvláště pro vznik romantických prvků v pozdním Beethovenově skladebném slohu. I tato skutečnost svědčí, že tu jde o dokument pozdějšího data, než jak se mylně domnívali někteří beethovenovští badatelé.

Závěrem k této otázce bych chtěl ještě zdůraznit, že definitivní rozřešení problému datace a provenience dopisu „nesmrtelné milence“ má nesporně také značný význam pro českou hudební historiografii a pro otázku Beethovených vztahů k českým zemím. Je jistě pro nás potěšující, že druhý památný pobyt Beethovenův v českých lázních Teplicích roku 1812 nebyl jen poznamenán velkým a oplodňujícím vlivem osobnosti Goethovy, ale že za tohoto pobytu zcela nepochybně vznikl i dopis „nesmrtelné milence“, jeden z nejcennějších a nejzajímavějších dokumentů složitého Beethovenova citového života.

*

Goethe jezdil téměř po celý svůj život pravidelně a soustavně do českých severozápadních lázní, jmenovitě do Karlových Var, Františkových Lázní, Mariánských Lázní, Teplic, Bíliny a okolí. V rozmezí 47 let svého života od roku 1785 do roku 1823 byl Goethe celkem sedmáctkrát v Čechách.⁷²⁾

⁷²⁾ Zájezdy Goethovy do českých lázní se uskutečnily v letech 1785, 1786, 1790, 1795, 1806, 1807, 1808, 1810, 1811, 1812, 1813, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822 a 1823. Památný byl zvláště pobyt r. 1786 v Karlových Varech, odkud se Goethe potají vypravil dne 3. září 1786 na svou proslulou první cestu do Itálie. Když spočítáme všechny dny, které prožil tento básník v Čechách,

Dříve než pojednáme o Goethově vztahu k hudbě Beethovenově, je nutné, abychom aspoň několika slovy vystihli jeho poměr k hudebnímu umění vůbec.⁷³⁾ Hudba zaujímala v životě Goethově významné místo. Jeho universální duch byl zaujat hudbou stejně hluboce jako ostatními projevy lidské duchovní činnosti. I když byl Goethe v podstatě typ vizuální a nikoli auditivní, přece hudba znamenala pro něho mnoho; vždyť celý jeho život byl jí prostoupen. Možno říci, že hudba se stala vedle výtvarného umění nejvýznamnější složkou jeho života. Sám prošel rodinnou hudební tradicí a výchovou. Ve Frankfurtu nad Mohanem se naučil zpěvu a hře na klavír; dokonce se pokoušel hrát na violoncello. Dne 14. února 1779 napsal paní von Steinové: „*Den ganzen Tag brüte ich über Iphigenie, daß mir der Kopf ganz wüst ist . . . Musik hab ich mir kommen lassen, die Seele zu lindern und die Geister zu entbinden*“ (Goethes Briefe an Fr. Ch. v. Stein. Univ. Bibl., Lipsko 1896, I, 129). V jeho domě se pěstovala hojně komorní hudba a od roku 1800 můžeme dokonce mluvit i o jakési Goethově domácí kapele. Pěstoval aktivně hudbu, též skládal, psal libreta ke kantátám a singspielům, zabýval se teorií a

pak dojdeme k pozoruhodnému zjištění, že Goethe ztrávil na české půdě celkem tři léta svého života! Goethe nikdy za svého života nenavštívil Prahu, i když byl v čilém písemném styku s vůdčími osobnostmi pražského uměleckého a vědeckého světa V. J. Tomáškem, Václavem Hankou, Janem Ev. Purkyněm aj.). V jeho bohaté korespondenci s hr. Kašparem Sternbergem, Karlem Ludwigem Woltmannem a Josefem Stanislavem Zauperem se zračí Goethův velký zájem o české dějiny, literaturu, umění, vědu, český lid, jazyk, české pověsti, zvyky a celý český společenský a hospodářský život. I v posledních letech Goethova života (1824—1832), kdy již Čechy nenavštěvoval, nepřestal se zajímat o českou duchovní a materiální kulturu. Naopak se jeho zájem ještě intenzivněji rozvinul v písemném styku s představiteli českého kulturního života. Goethovy vztahy k Čechám hluboce zasáhly do jeho života a oplodnily nejen jeho uměleckou tvůrčí práci, ale i jeho přírodovědné bádání, takže kapitola Goethe a Čechy je nesporně jedna z nejzávažnějších kapitol jeho velkolepého života.

Ke Goethovým stykům s Čechami viz tuto nejdůležitější literaturu: Arnošt K r a u s, Goethe a Čechy (Praha 1896), t ý ž, Goethe a Čechové (Sborník filologický VII, Praha 1918), Gustav C. L a u b e, Goethe als Naturforscher in Böhmen (Mittlg. d. Ver. für Geschichte der Deutschen in Böhmen XVIII), Johann U r z i d i l, Goethe in Böhmen (Viedeň a Lipsko 1932) a Hugo S i e b e n s c h e i n, Goethe in Böhmen 1785—1810 (Sinn und Form. Beiträge zur Literatur VIII, 1956, 4. seš., 601—626).

⁷³⁾ Literatura k tématu Goethe a hudba je tak rozsáhlá, že je téměř až nepřehledná. Soupis nejdůležitějších prací uvádí Friedrich B l u m e v hesle „Goethe“ v encyklopedii MGG V, 1956, sloupec 432 ad. Cituji aspoň tyto základní práce: W. B o d e, Die Tonkunst in Goethes Leben (2 sv., Berlín 1912), Hermann A b e r t, Goethe und die Musik (Stuttgart 1922), H. J o h n, Goethe und die Musik (disert., Jena 1926, Langensalza 1928), Friedrich B l u m e, Goethe und die Musik (Kassel-Basilej 1948), Hans Joach. M o s e r, Goethe und die Musik (Lipsko 1949), W. R e i c h, Goethe und die Musik, aus den Werken, Briefen und Gesprächen dargestellt (Curych 1949) a Walther V i c t o r, Carl Friedrich Zelter und seine Freundschaft mit Goethe (Das Neue Berlin, Berlín 1960). Z českých prací se dotýká tohoto tématu Theodora S t r a k o v á ve studii Tomáškovy písně na Goethovy texty (Časopis Moravského musea XL, 1955, zvl. na str. 216 ad.).

dějiny hudby, pomýšlel na sepsání nauky o hudbě (Entwurf einer Tonlehre) a pochopil krásu lidové písně. Jeho životem prošly významné osobnosti německého hudebního života: Reichardt, Kayser, Zelter, Eberwein, Hummel, Spohr, J. H. F. Schütz a nakonec zvláště Mendelssohn. Byl nadšen především Mozartem, jehož srovnával s Raffaelem a Shakespearem. Jako ředitel divadla ve Výmaru uvedl na scénu Mozartovy opery. Byl plně zaujat komorní hudbou římské školy, jeho hudební obzor byl nesmírně obohacen stykem s J. S. Bachem, jehož díla si dával r. 1818 přehrávat tři až čtyři hodiny denně. Jeho dopisy Kayserovi z l. 1785—1786 svědčí o tom, jak podrobně studoval Glucka. Zvláště vysoce si vážil děl G. Fr. Händela.⁷⁴⁾ Přitom svůj vztah k hudbě Goethe skromně charakterizoval v jednom z dopisů skladateli Karl Friedrichu Zelterovi slovy: „*Ich kenne die Musik mehr durch Nachdenken als durch Genuß und also nur im Allgemeinen*“.

Do styku s dílem Beethovenovým přišel Goethe podle všeho po prvé dne 13. října 1807, kdy mu zazpívala mladá zpěvačka Henrietta Hässlerová z Erfurtu patrně jeden z výjevů z Fidelity. Na počátku roku 1812 obdržel Goethe Beethovenovu hudbu k Egmontovi (dne 23. ledna 1812 si zapsal Goethe do deníku: „*Van Beethovens Musik zu Egmont*“, Goethes Werke III, 4. sv., Tagebücher 1809—1812, Výmar 1891, 255). Goethe však dílo Beethovenovo, podobně jako Schubertovo nemohl plně docenit, poněvadž byl v hodnocení hudby značně konzervativní. Jeho klasicky uměřenému duchu, odchovanému anticky zjasněnou kulturou, kterou zvláště po své italské cestě dovedl chápat v její nejhlubší podstatě a šíři, byly přece jenom cizí nejen všechny velké výboje na poli literárního romantismu, ale i všechny velkolepé průkopnické tendence Beethovenovy. Zvláště Karl Friedrich Zelter (1758—1832) působil neblaze na Goethův vztah k tehdejší soudobé hudbě. Zelter pro své převážně konzervativní zaměření nepochopil zjev Beethovenův, i když roku 1796 zapůsobily na něho v Berlíně mohutným způsobem Beethovenovy klavírní improvizace. Musíme tu hledat jeden ze zdrojů Goethova chladného poměru k Beethovenově hudbě. Také Goethova známost se skladatelem Friedrichem Heinrichem Himmelem (1765—1814) nemohla nikterak rozšířit jeho hudební obzory po tehdejší nové hudbě. Goethe se zcela záměrně separoval od průbojných slohových tendencí nové hudby a od tehdy aktuálních hudebních problémů. Proto také nazíral na všechny nové tvůrčí výboje Beethovenovy sice jako na odvažné, ale bez vnitřního řádu, uměření a nestvůrné („*kühn, maßlos und ungeheuer*“). Musily jemu, člověku odchovanému antickou a klasickou kulturou, připadat jako nezkázněné barbarismy, jako díla proti všem ustáleným tvůrčím kánonům klasického kompozičního řádu.⁷⁵⁾

⁷⁴⁾ O Goethově poměru k Händelovi se zmiňují ve své studii *Oratorien und Kantaten von G. Fr. Händel auf dem mährischen Schlosse von Náměšť* (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university VIII, 1959, F 3, str. 46—67).

⁷⁵⁾ Z literatury o vztazích Goethových k hudbě Beethovenově uvádím aspoň tyto spisy základního významu: W. Nohl, *Goethe und Beethoven* (Řezno 1929), Romain Rolland,

Ovšem tento klasicky uměřený Goethův vztah k hudbě byl zase naprosto cizí výbušnému a vášnivě nezkrotnému temperamentu Beethovenovu. To se nejzřejměji projevilo při prvním osobním setkání Beethovenově s Goethem v Teplicích. Oba mužové se po prvé setkali v neděli dne 19. července 1812 na jedné z teplických lázeňských promenád. Již tehdy se jasně ukázalo, jak rozdílnými povahami jsou oba umělci: Goethe, při své filosoficky podložené, poněkud chladné umělecké objektivitě, dvořansky aristokratický a zdvořile uhlazený, naproti tomu republikánsky revoluční, vášnivě nezkrotný Beethoven.⁷⁶⁾

První setkání Beethovenovo s Goethem se událo také za značně nepříznivé duševní dispozice Beethovenovy. Skladatel byl tehdy krajně podrážděn svou stále se zhoršující chorobou sluchu, dále jeho sebevědomí bylo vyhoceno v Teplicích meškající aristokratickou, feudální společností a devotními styky Goethovými s císařovnou a její dvorní společenskou kamarilou. Goethe se plně sžil s aristokracií, dovedl se jí se společenskou konvenčností i dvořit, kdežto Beethoven považoval feudály za společenskou třídu, která je přítěží a brzdou vývoje lidské společnosti a jako přesvědčený demokrat, odchovaný francouzskou revolucí, dával jí zcela zřejmě najevo své protifeudální, demokratické smýšlení. Tímto postojem dovršuje Beethovenův svobodomyšlný duch vývoj k uměleckému sebevědomí. Proto také o jedenadvacet let mladší Beethoven nemohl přijmout a pochopit dvorskou devotnost Goethovu, a také Goethe se nesnažil lidsky sblížit s Beethovenem, jak to ostatně již vysvítá z obou Goethových dopisů jeho ženě a Zelterovi. Rozdílnost povah mezi Beethovenem a Goethem se nejlépe projevila při známé, dnes již téměř banální a často v beethovenovské literatuře připomínané teplické příhodě s císařskou rodinou. Na jedné ze společných procházek zámeckou zahradou v Teplicích

Goethe et Beethoven (Paříž 1930, ³1951, český překlad P. Eisnera, Praha 1956), W. Engelsmann, Goethe und Beethoven (Augšpurk 1931) a Richard Benz, Goethe und Beethoven (Lipsko 1944).

⁷⁶⁾ Tento základní povahový rys Beethovenův záhy správně rozpoznal sám Goethe. Již 19. července 1812, tedy v den svého prvního osobního seznámení s Beethovenem, píše Goethe z Teplic své choti Christianě do Karlových Varů tuto znamenitou charakteristiku Beethovena člověka a umělce: „Zusammengefaßter, energischer, inniger habe ich noch keinen Künstler gesehen. Ich begreife recht gut, wie er gegen die Welt wunderlich stehen muß“. (Goethes Werke IV, 23. sv., Výmar 1900, 45). Dne 2. září 1812 psal Goethe Zelterovi: „Beethoven habe ich in Teplitz kennen gelernt. Sein Talent hat mich in Erstaunen gesetzt; allein, er ist leider eine ganz ungebändigte Persönlichkeit, die zwar gar nicht unrecht hat, wenn sie die Welt detestabel findet, aber sie freilich dadurch weder für sich, noch für andere genußreicher macht. Sehr zu entschuldigen ist er hingegen und sehr zu bedauern, da ihn sein Gehör verläßt, das vielleicht dem musikalischen Teil seines Wesens weniger als dem geselligen schadet. Er, der ohnehin lakonischer Natur ist, wird es nun doppelt durch diesen Mangel.“ (Goethes Werke IV, 23 sv., Výmar 1900, 89). Tento základní postoj k dílu Beethovenovu se nezměnil u Goetha po celý jeho život. Ještě roku 1830, když hrál Goethovi Mendelssohn ukázky z Beethovenovy symfonie c moll, Goethe řekl: „Das bewegt aber gar nichts, das macht nur Staunen. Das ist grandios... sehr groß... ganz toll...“

(asi 23. července 1812) potkali Goethe a Beethoven vévodu Karla a císařovnu Marii Ludoviku s jejich dvorskou družinou. Goethe se zastavil a uctivě zdravil hluboce skloněn, kdežto hrdý a republikánsky vzdorný Beethoven šel proti celé té vznešené společnosti s kloboukem vtačeným do čela, se zapjatým svrchníkem a nazad složenýma rukama. Nepozdravil. Teprve když císařovna a vévoda Karel první zdravili Beethovena, odpověděl na jejich pozdrav.⁷⁷⁾ Goethovi tehdy také Beethoven ostře vytýkal, že si příliš libuje v dvorské společnosti a že devotní vztah k feudálům není hoden jeho, velkého básníka, který má být učitelem národů.⁷⁸⁾

Tato událost znovu jasně prokázala, jak Beethoven vždy a za všech okolností stál ve střehu proti feudální společnosti. Naráží a zraňuje se, ale tyto rány ho neodstrašují. Vrhá se směle a odvážně na svého skrytého nepřítele. Goethe naproti tomu nebyl nikdy odbojný nebo dokonce bojovný duch. Nikdy se nepřel. Jeho hrdost i jeho slabost se projevíly současně, zvláště v zápase muže proti muži. Příhoda teplická s císařskou rodinou přece jen oddálila Goetha od Beethovena. Goethe na ni nedovedl nikdy zapomenout, poněvadž byl Beethovenovým chováním značně osobně dotčen a proto také Beethovena až do své smrti tvrdě, důsledně a neúprosně ignoroval. Snad také proto se vždy Goethe úzkostlivě vyhýbal tomu, aby přímo Beethovenovi řekl něco o jeho hudbě, aby ji jakýmkoli způsobem esteticky zhodnotil, což Beethovena nejvíce mrzelo, poněvadž s dychtivostí očekával jeho úsudek. Naproti tomu není pravda, že teplická událost skoro navždy oddálila Beethovena od Goetha. Beethoven si po celý život Goetha vysoce vážil.⁷⁹⁾

⁷⁷⁾ Příhoda s císařskou rodinou v Teplících je dokumentárně doložena v dopise, který domněle napsal Beethoven Bettině Brentanové. Dopis je datován v Teplících v srpnu roku 1812. Viz příloha číslo VI. Tento dopis je považován za nepravý. Především dopis nemohl být napsán v Teplících v srpnu 1812, poněvadž tehdy byl již Beethoven v Karlových Varech nebo Františkových Lázních, zatím, co teplická příhoda s císařskou rodinou se udála již v červenci 1812. Je velmi pravděpodobné, že Bettina Brentanová doplnila v dopise datum dodatečně a nepřesně podle nespolehlivé paměti. Také zmínka o arc. Rudolfovi („der Herzog Rudolf hat mir den Hut abgezogen“) neodpovídá skutečnosti, poněvadž tehdy arc. Rudolf nebyl v Teplících. Snad i tu Bettina přidala zdánlivě chybějící jméno. Přitom je zcela nepochybné, že Beethoven vyprávěl o teplické příhodě Bettině. Také stylizace a dikce dopisu je typicky beethovenovská.

⁷⁸⁾ V dopise Breitkopfovi a Härtelovi ze dne 9. srpna 1812 píše Beethoven z Františkových Lázní o Goethovi: „Goethe behagt die Hofluft zu sehr, mehr als es einem Dichter ziemt. Es ist nicht viel mehr über die Lächerlichkeiten der Virtuosen hier zu reden, wenn Dichter, die als die ersten Lehrer der Nation angesehen seyn sollten, über diesem Schimmer alles andere vergessen können.“ (K a s t n e r 255, čís. dopisu 353).

⁷⁹⁾ Dne 10. února 1811 píše Beethoven Bettině Brentanové: „An Goethe, wenn Sie ihm von mir schreiben, suchen Sie alle die Worte aus, die ihm meine innigste Verehrung und Bewunderung ausdrücken, ich bin eben im Begriff, ihm selbst zu schreiben wegen Egmont, wozu ich die Musik gesetzt, und zwar bloß aus Liebe zu seinen Dichtungen, die mich glücklich machen; wer kann aber auch einem großen Dichter genug danken, dem kostbarsten Kleinod einer Nation!“ (K a s t n e r 203, čís. dopisu 269). O úctě Goethově k Beethovenovi a jeho dílu zase

V Beethovenových konverzačních sešitech z roku 1819 je zaznamenán tento Beethovenův výrok o Goethovi: „*Doch bleibt er der erste Dichter Deutschlands*“. Když roku 1822 navštívil Beethovena německý romanopisec a hud. kritik Friedrich Rochlitz, zeptal se ho Beethoven: „*Sie kennen also auch den großen Goethe?*“. A pokračoval: „*In Karlsbad (správně v Teplicích, pozn. J. R.) hab ich ihn kennen gelernt vor Gott weiß wie langer Zeit. Ich war damals noch nicht so taub wie jetzt: aber schwer hörte ich schon. Was hat der große Mann da für Geduld mit mir gehabt! was hat er an mir getan . . . Wie glücklich hat mich das damals gemacht! Totschlagen hätt ich mich für ihn lassen; und zehnmal . . .*“

Při Beethovenově setkání s Goethem se také ukázalo, jak byl Beethoven v zásadě povaha neromantická, ba protiromantická, myslitelsky hrdinská. Své neromantické a nesentimentální stanovisko Beethoven ostře ozřejmil Goethovi v rozhovoru, v němž dal výraz své nevoli nad tím, že se Goethe nechal unést citovým dojetím při poslechu jedné jeho klavírní skladby.⁸⁰⁾ I tato drobná epizoda je dokladem toho, jak Beethoven nazíral na umělecká díla, jak mu bylo cizí jakékoli změkčilé chápání hudby a s jakou vážností přistupoval k hudbě a hudebně myšlenkovému procesu.

Beethoven se stýkal s Goethem za svého pobytu v lázních Teplicích častěji. Tak hned druhý den po prvním seznámení v Teplicích si Beethoven zajel s Goethem v pondělí dne 20. července 1812 na večerní projížďku kočárem směrem k lázním Bílině u Teplíc, které již tehdy byly přirovnávány svými alkalickými prameny, bohatými na uhličitán sodný, k minerálním vodám francouzských lázní Vichy.⁸¹⁾ Zda navštívili tehdy společně Bílinu nebo zda jenom spolu jeli směrem k Bílině, není dodnes zcela jisté pro nedostatek pramenného materiálu. Ani v bílinských rukopisných kronikách není nic o tomto zájezdu zaznamenáno. Podle Goethova zápisu by se dalo spíše soudit, že pouze zajeli jen k Bílině, nikoli přímo do města. Podle dosud naprosto nevysvětlitelného zápisu v teplickém Anzeigsprotokollu měl Beethoven již 21. července 1812 opustit (přechodně?) Teplice a odejet do Karlových Var. Je to velmi nepravděpodobné, poněvadž bezpečně víme, že Goethe 21. července 1812 navštívil večer opět Beethovena v Teplicích, aby si poslechl

svědčí dopis Goethův Beethovenovi z Karlových Var ze dne 25. června 1811, v němž ho zve k osobnímu seznámení do Výmaru (K a s t n e r 208–209, čís. dopisu 278a). Uvažme však, že tento dopis Goethův byl napsán r. 1811, více jako rok před teplickou příhodou!

⁸⁰⁾ Odras této příhody se projevil v Beethovenově dopise Bettině Brentanové ze srpna 1812: „*Dem Goethe habe ich meine Meinung gesagt, wie der Beifall auf unsereinen wirkt, und daß man von seinesgleichen mit dem Verstand gehört sein will. Rührung paßt nur für Frauenzimmer (vérzeih mir's), dem Manne muß die Musik Feuer aus dem Geist schlagen*“ (K a s t n e r 257–258, čís. dopisu 355).

⁸¹⁾ V Goethově deníku ke dni 20. VII. 1812 čteme: „*Abends mit Beethoven nach Bilin zu gefahren*“. Goethes Werke III, 4. sv., Výmar 1891, 304.

jeho klavírní hru. Také ještě 23. července se tu setkal Goethe s Beethovenem.⁸²⁾

Tím sice končí Beethovenovy styky s Goethem v Teplicích, ale Beethoven se setkal s Goethem ještě jednou v Karlových Varech.⁸³⁾ Na radu svého ošetřujícího lékaře dr. Jakoba Staudenheima, který byl v Karlových Varech již od 7. července 1812 a bydlil tu na konci Staré Louky „U zlaté koule“, ukončil Beethoven přechodně léčbu v Teplicích, aby se ještě léčil v Karlových Varech a Františkových Lázních.⁸⁴⁾ Z Teplic odejel Beethoven pravděpodobně asi koncem července a nikoli až 2. srpna 1812, jak je uvedeno v teplickém Anzeigsprotokollu, neboť Goethe psal již 27. července 1812 své choti Christianě do Karlových Var: „*Es ist Herr von Beethoven von hier auf einige Tage nach Karlsbad gegangen*“ (Goethes Werke IV, 23. sv., Výmar 1900, 47). Snad i tento dopis Goethův by mohl částečně vnést trochu světla do onoho záhadného zápisu v teplickém Anzeigsprotokollu (čís. 1780), v němž je Beethovenův odjezd do Karlových Var zaznamenán dnem 21. července 1812. Není vyloučeno, že zápis byl proveden předčasně a že Beethoven se rozhodl opustit Teplice teprve až někdy po 23. červenci 1812.

Je podivné, že první záznam o pobytu Beethovenově v Karlových Varech, kam přijel se svým sluhou dostavníkem z Teplic, pochází až z 31. července 1812. V tomto záznamu se dočteme, že Beethoven se ubytoval v Karlových Varech v domě „U božihó oka“ (Auge Gottes, Wiesengasse, čís. 311).⁸⁵⁾

⁸²⁾ V Anzeigsprotokollu z r. 1812 je uvedeno pod číslem 1780, že Beethoven přijel do Teplic 20. července 1812, že se ubytoval v domě čís. 72 „U zlatého slunce“ a že 21. července 1812 již zase opustil Teplice, aby odejel povozem do Karlových Var. Tento zápis je těžko vysvětlitelný, když víme, že jeho příjezd do Teplic je zaznamenán v Anzeigsprotokollu (čís. 1387) dnem 6. července 1812 a že po celou dobu bydlil v domě čís. 72. Jde tu o omyl nebo o kratičký přechodný pobyt v Karlových Varech? Dosud se mi nepodařilo záhadu tohoto podivného zápisu rozřešit! Naproti tomu si Goethe zapsal jasně a jednoznačně do svého deníku ke dni 21. července 1812: „*Abends bey Beethoven. Er spielte köstlich*“. Dne 23. července 1812 píše Goethe ve svém deníku: „*Bey Beethoven*“. Oba citáty z Goethova deníku uvádím z edice Goethes Tagebücher III. Abt., 4. svazek 1809–1812, Výmar 1891, 305.

⁸³⁾ O Beethovenových stycích s Goethem v českých lázních uvádím tuto literaturu: L. A. Frankl, Schiller, Beethoven und Goethe in Karlsbad (Karlovy Vary 1861), Theodor Frimmel, Beethoven und Goethe (Videň 1883, roku 1925 přepracováno a uveřejněno v Jahrbuch „Der Bär“), týž, Neue Beethoveniana (Videň 1890, 335), týž v Neue Zeitschrift für Musik 1889, čís. 49), Wilibald Nagel, Goethe und Beethoven (Musikalisches Magazin, Langensalza 1902, seš. 6), Emil Jonas, Beethoven, Goethe und Varnhagen von Ense (Musik IV, 1904, seš. 6), J. Peschek, Goethe und Beethoven (Gorice, Program akad. gymnasia 1913–1914), E. Hlawacek, Goethe und Beethoven (Neue Musikzeitung XLII, 1921, seš. 7, Stuttgart), Henry Blazende Bury, Goethe et Beethoven (Paříž, nedat.).

⁸⁴⁾ Dr. Jakob Staudenheim (1764–1830) byl vynikající odborník a působil jako lékař u rakouského císařského dvora ve Vídni. Beethoven se o něm zmiňuje ve své korespondenci, kde ho mylně nazývá Dr. Staudenheimer. Píše, že ho poslal z Teplic do Karlových Var a do Františkových Lázní. Viz heslo ve Frimmelově Beethoven-Handbuch II, Lipsko 1926, 250–251.

⁸⁵⁾ V karlovarském Anzeigsprotokollu z r. 1812 je zaznamenán příjezd Beethovenův takto: Zahl: 1046

Karlovy Vary nad řekou Teplou, nedaleko jejího ústí do Ohře, 374 m nad mořem, rozprostírají se v úzkém romantickém a lesnatými kopci vroubeném údolí, byly již tehdy světoznámé lázeňské město.⁸⁶⁾ Tehdy měly Karlovy Vary 450 domů s 2500 obyvateli. V Karlových Varech byl Beethoven obklopen rušnou a velkou společností, i když v důsledku neklidných politických poměrů, hospodářské krize a špatného počasí klesl roku 1812 počet lázeňských hostů pouze na 782 osob. V Karlových Varech neměl ani dosti času k vlastní soustředěné tvůrčí práci. Věnoval se důkladnému léčení a nezávaznému rozptýlení ve společnosti. Stýkal se tu se spisovatelkou Elisou von der Recke, básníkem Tiedgem a se svou žákyní, pianistkou Dorotheou Ertmannovou. A přece nalézáme v jeho zápisníku motivů nepatrný hudební dokument, který je zajímavou reminiscencí na jeho tehdejší karlovarský pobyt. V tomto zápisníku z r. 1812 uprostřed náčrtků k osmé symfonii, k Předehře C dur, op. 115 (*Ouverture zur Namensfeier*) a nad textem

Ankunftstag: 31. Juli

Name: Ludwig v. Beethoven, mit 1 Bedienten.

Charakter: nevyplněno.

Vaterland: Bonn am N.(ieder) Rhein.

Bisheriger Aufenthalt: Töplitz.

Absicht der Ankunft: Gesundheitspflege.

Einkührhaus: Nr. 311, Haus „Auge Gottes“.

Gedenkt sich aufzuhalten: unbestimmt.

Bemerkung des Passes: nevyplněno.

Tag der Abreise und Wohin: nevyplněno.

Anmerkung: Gibt vor, den Paß in Töplitz zurückgelassen zu haben: wird solchen aber in einigen Tagen nachbringen.

Poznámka o zapomenutém pasu je pro roztržitého Beethovena příznačná. Beethoven svůj cestovní pas pravděpodobně dodatečně nepředložil a proto snad také neohlásil svůj odjezd.

Beethovenův pobyt v Karlových Varech je zpracován v četných člancích Moritze Kaufmanna (Karlsbader Badeblatt 10. I. 1909, čís. 8; 19. II. 1912, čís. 141; 7. VIII. 1912, čís. 211; 21. V. 1914, čís. 119; Karlsbader Tageblatt 15. XII. 1920, čís. 285 a 25. XII. 1921, čís. 291, též v Karlsbader Heimatbücher VI — Musik und Musiker). Viz též Neue Zeitschrift für Musik (Lipsko 15. II. 1912), Beethovens Aufenthalte in den böhmischen Bädern (Beethovenforschung, leden 1925, seš. 10 a tamtéž březen 1912, seš. 3), heslo Karlsbad ve Frimmelově Beethoven-Handbuch I (Lipsko 1926, 255—256), Viktor Karel, Ludwig van Beethoven und Karlsbad (Wohlfahrt, časopis spolku Union v Karlových Varech VI, 1937, řada 6—7), Fritz Dorschak, Beethoven in Karlsbad 1812—1937 (Die Blätter der Sudetendeutschen, Brno 1937, 273—281) a Moritz Kaufmann, Beethoven in Karlsbad i. J. 1812 (Der Auftakt 1936—37).

⁸⁶⁾ Významem Karlových Var jako důležitého střediska vynikajících osobností v první polovině 19. století se zabývají J. Svítal-Karník ve studii Chopin v Mariánských Lázních (1935), Jaroslav Procházka v práci Fryderyk Chopin v Karlových Varech (Karlovy Vary 1951) a V. F. Žanda v publikaci Karlovy Vary (Praha 1960).

„Freude schöner Götterfunken“ nalézáme totiž záznam motivu trubkového signálu karlovarského postilionu:
„Postilion von Karlsbad“

(Viz Nottebohm II, 289).

Tento trubkový signál si zapsal Beethoven někdy v srpnu nebo září roku 1812 v dostavníku na cestě z Karlových Var do Františkových Lázní nebo na zpáteční cestě z Karlových Var do Teplic. Není vyloučeno, že v této době snad také trochu pracoval na Předejhře C dur, op. 115, k níž první náčrtky vznikly již někdy r. 1809 a která byla po předchozí práci v roce 1811 a v létě r. 1812 dokončena v letech 1814—1815. Tato skladba byla připsána knížeti Ant. Radziwiłłovi.

Ale i za tohoto krátkého pobytu v Karlových Varech upozornil Beethoven velmi důrazně a účinně na sebe, především na své pozoruhodné reprodukční umění a na svou tvorbu. Uspořádal totiž spolu s turinským houslovým virtuosem, proslulým žákem Paganiniho Giovanni Battistou Polledrem ve čtvrtek dne 6. srpna 1812 v Českém sále (*Böhmischer Saal*) koncert ve prospěch vyhořelých v Ābadenu. Na tomto koncertě provedl jednu ze svých starších houslových sonát a vzbudil obdiv obecenstva geniální klavírní improvizací.⁸⁷⁾

O koncertě přinesly zprávu Pragér Oberpostamts-Zeitung, čís. 100 ze dne 19. srpna 1812 a Wiener Zeitung ze dne 29. srpna 1812. Podle zprávy v těchto novinách byl čistý příjem z koncertu 954 zl. víd. měny, kterýžto obnos byl pak

⁸⁷⁾ V karlovarském muzeu se dochoval tištěný program koncertu tohoto znění: *Herr van Beethoven (sic!) und Herr Polledro | haben aus freyem menschenfreundlichen Antriebe den Entschluß gefaßt; | heute Donnerstag den 6. August 1812 | ein musikalisches Concert | zur Unterstützung der durch den letzten Brand | verunglückten Bewohner der Stadt Baden | zu geben; wozu die geziemende Einladung geschieht. | Die vorkommenden Stücke sind: | 1. Große Sonate für das Piano Forte, mit Begleitung einer Violine, gespielt von Herrn van Beethoven (sic!) und Herrn Polledro. | 2. Grand Trio, komponirt und gespielt von Herrn Polledro | 3. Eine Fantaisie, vorgetragen von Herrn van Beethoven (sic!) | 4. Variationen für die Violine, komponirt und gespielt von Herrn Polledro. | Der Anfang ist um 6 Uhr. | Der wohlthätige Zweck dieser Anstalt verbietet es von | selbst, die Großmuth der edlen Gäste durch bestimmte Eintrittspreise zu beschränken.*

Na pořadu uvedená Große Sonate mohla být podle všeho asi jedna z houslových sonát, op. 12 (D, A, Es) z l. 1797—98 nebo sonáta a moll, op. 23 z r. 1800 nebo sonáta F dur, op. 24 z l. 1800—1801. Přípravu a průběh koncertu popsal Thayer (III. sv., 2. vyd., 1911, 322—5). Ve Státním ústředním archívu v Praze je deponován fasciál (sign.: P G 1811—15, L — 413), jehož obsah se týká Beethovenova karlovarského koncertu. O něm viz studii Mirka Očadlíka, Několik dokumentů o Beethovenovu koncertním vystoupení v Karlových Varech v roce 1812 (*Miscellanea musicologica* sv. XIV. 1960, 37—44).

odevzdán ve prospěch vyhořelých města Badenu.⁸⁸⁾ Přibližně v téže době jako karlovarský koncert byla také v Teplicích uspořádána akademie ve prospěch Badenských. Tato akademie vynesla celkem 662 zl. 18 kr. víd. měny a 18 zl. 10 kr. konv. měny.

V době Beethovenova koncertu nebyl Goethe v Karlových Varech, neboť tehdy byl ještě v Teplicích.⁸⁹⁾ Dva dny po tomto koncertě opustil Beethoven Karlovy Vary, aby se přestěhoval do Františkových Lázní. V Karlových Varech ztrávil Beethoven celkem 9 dní od 31. července do 8. srpna 1812. Beethovenův pobyt v Karlových Varech zanechal hluboké stopy v dějinách tohoto města, jak o tom svědčí četné dokumenty a památky v karlovarském muzeu, kde jsou také nerealizované návrhy k Beethovenovu pomníku pro Karlovy Vary. Dne 29. září 1929 byl v Karlových Varech odhalen pomník od sochaře Huga Uhera a roku 1936 byla na domě, v kterém Beethoven bydlil za svého karlovarského pobytu r. 1812, zasazena pamětní deska.

Již 8. srpna 1812 dorazil Beethoven do Františkových Lázní a ubytoval se v domě „U dvou zlatých lvů“ (Zu den zwei goldenen Löwen), čis. 7, který tehdy vlastnil Joh. Nik. Thomas Biedermann.⁹⁰⁾

⁸⁸⁾ Podrobný popis koncertu se dochoval v Beethovenových dopisech Breitkopfu & Härtelovi a arc. Rudolfovi. Dne 9. srpna 1812 píše Beethoven z Františkových Lázní Breitkopfu & Härtelovi: „Mein Arzt treibt mich von einem Ort zum anderen, um endlich die Gesundheit zu erhaschen, von Teplitz nach Karlsbad, von da hierher. In K. (Karlsbad) spielte ich den Sachsen und Preußen etwas vor zum Besten der abgebrannten Stadt Baden; es war sozusagen ein armes Konzert für die Armen“ (Kastner 254, čis. dopisu 353). Arc. Rudolfovi píše Beethoven 12. srpna 1812 rovněž z Františkových Lázní: „Von Teplitz aber beorderte mich mein Arzt Staudenheim nach Karlsbad von da hierhin, und vermutlich dürfte ich von hier noch einmal nach Teplitz zurück — welche Ausflüge! und doch noch wenig Gewißheit über die Verbesserung meines Zustandes!“ A dále píše: „Von einer Akademie, welche ich zum Besten der abgebrannten Stadt Baden gegeben, mit Hilfe des Herrn Polledro, werden I. K. H. gehört haben. Die Einnahme war beinahe 1000 fl. W. W. und wäre ich nicht geniert gewesen in der besseren Anordnung, so dürften leichtlich 2000 fl. eingenommen worden sein. — Es war eigentlich ein armes Konzert für die Armen. Ich fand beim Verleger hier nur von meinen früheren Sonaten mit Violine. Da dieses Polledro durchaus wünschte, mußte ich mich eben bequemen, eine alte Sonate zu spielen“ (Kastner 255—256, čis. dopisu 354).

⁸⁹⁾ Svědčí o tom Goethův dopis, který poslal z Teplic dne 1. srpna 1811 své choti Christianě a v němž mimo jiné píše: „Wenn ich die Sendung durch Beethoven erhalte, schreibe ich noch einmal, dann wirds nichts mehr nötig sein“ (Großherzogin-Ausgabe 23—1900, čis. 6349—50). Goethe odejel z Teplic do Karlových Var dne 11. srpna 1812 o 5.15 hod. ráno a přijel do Karlových Var až dne 12. srpna 1812 o 10 hod. dopoledne.

⁹⁰⁾ Příjezd Beethovenův do Františkových Lázní je zaznamenán v Liste der angekommenen Kur- und Badegäste im Kaiser Franzensbad am 8. August 1812 takto:

Chronologisches Nro.: 378. Namen, Charakter und Wohnung der angekommenen Kurgäste: Herr Ludwig van Beethoven, Compositeur aus Wien, wohn(haft) zu den 2 gold(en)en Löwen. Tag der Ankunft: 8. August (1812). Tentýž den přijeli s Beethovenem Markus Dornitzer, velkoobchodník z Prahy, a Franz Brentano, bankéř z Prahy, blízký příbuzný romantic

V tomto domě obýval Beethoven po celou dobu svého pobytu ve Františkových Lázních pokoj čis. 7 v přízemí nalevo.

Františkovy Lázně, které se ještě za Beethovenova pobytu jmenovaly Franzensbrunn bei Eger, byly tehdy teprve v počátcích svého světového rozvoje. Podněbí mají subalpínské, jsou rozloženy ve výši 450 m nad mořem. Léčí se tu srdeční vady, chudokrevnost, chronické katary, nemoci nervové a ženské. O Beethovenově pobytu ve Františkových Lázních jsme informováni jeho dvěma dopisy, které dne 9. a 12. srpna odeslal svému nakladateli Breitkopfovi & Härtelovi do Lipska a arc. Rudolfovi. Z obou dopisů vysvítá, že Beethoven důkladně využil lázeňské vodoléčby, i když pobyt ve Františkových Lázních byl provázen nepříznivým a studeným počasím. Vzpomíná v nich dojmů, které prožil za svých osobních styků s Goethem v Teplicích a současně opětovně zdůrazňuje své koncertní vystoupení s houslistou Polledrem v Karlových Varech.⁹¹⁾

S kým se osobně Beethoven stýkal ve Františkových Lázních, nelze věrohodně doložit. Jako hosty uvádí Kurliste roku 1812 rytíře Eskelese, bankéře z Vidně, který bydlil také „U dvou zlatých lvů“, paní Christianu Goethovou, hr. Esterházyho a Franze Karla von Zedwitz. Víme pouze, že se tu stýkal s dvěma svými vídeňskými přáteli, violoncellisty Antonínem a Nikolausem Kraftem, jejichž hudební nadání a činnost vysoce oceňoval.⁹²⁾

kého spisovatele Clemense von Brentano. Franz Brentano bydlil spolu s Beethovenem v domě „U dvou zlatých lvů“. Dům Biedermannův měl však na vývěsním štítě nápis „U zlatého medvěda“ (Zum goldenen Bären), později dostal název „U města Magdeburku“ (Stadt Magdeburg). Tento dům byl původně v Císařské ulici.

O Beethovenových pobytech ve Františkových lázních se zmiňuje tato literatura: Adolf K o h u t, Goethes Beziehungen zu Franzensbad (Goethe-Jahrbuch 1913), Alois J o h n, Beethoven in Franzensbad — Zur Erinnerung an seine Anwesenheit vor 100 Jahren (Unser Egerland. Monatschrift für Volks- und Heimatskunde XVI, 1912, seš. VI, 72 ad.), Max R e i n l, Beethovens Aufenthalt in Franzensbad (1936). Viz též Průvodce po Teplicích lázních v Čechách (Teplíce 1957).

⁹¹⁾ Dne 12. srpna 1812 píše Beethoven z Františkových Lázní arc. Rudolfovi: „In Teplitz hörte ich alle Tage viermal türkische Musik, den einzigen musikalischen Bericht, den ich abstaten kann. Mit Goethe war ich viel zusammen“ (K a s t n e r 255, čís. dopisu 354).

⁹²⁾ Antonín Kraft se narodil dne 30. prosince 1749 v Rokycanech v Čechách a zemřel 28. srpna 1820 ve Vídni. Jako vynikající cellista působil od r. 1778 v kapele kn. Ník. Esterházyho až do jejího rozpuštění. Asi r. 1789 se setkal v Drážďanech s Mozartem. Od r. 1790 byl zaměstnán v kapele kn. Ant. Grassalkoviče z Gyarku a od r. 1796 byl členem orchestru kn. Lobkoviče. Zda byl členem Schuppanzigoва kvarteta, jak uvádí starší literatura, není bezpečně doloženo. Když po finančním úpadku v Rakousku r. 1811 nedostával Kraft u Lobkoviče služné, intervenoval Beethoven v jeho prospěch u arc. Rudolfa. Na sklonku svého života byl Kraft učitelem violoncella na konzervatoři při Gesellschaft der Musikfreunde ve Vídni. Upozornil na sebe také jako skladatel haydnovsko-mozartovského slohového zaměření. Udržoval spolu se svým synem Nikolausem přátelské styky s Beethovenem až do své smrti. — Jeho syn Nikolaus K r a f t se narodil 14. prosince 1778 v Esterházu a zemřel 18. února 1853 v Chebu. Byl rovněž vynikající violoncellista. Dlouho působil v divadle U korutanské brány (od r. 1809)

Po rušných a společensky značně vypjatých karlovarských dnech konečně našel v tehdy ještě malých a klidných Františkových Lázních pohodu k soustředěnější tvůrčí práci. Zde totiž pracoval na dokončení osmé symfonie F dur, op. 93, do které se pustil bezprostředně po předchozí sedmé symfonii.⁹³⁾ Osmá symfonie byla však definitivně dokončena teprve až na zpáteční cestě z českých lázní do Vídně v Linci, takže Beethoven napsal na partituru osmé symfonie datum dokončení: „*Oktober 1812 in Linz. a. d. D.*“

Přesné datum Beethovenova odjezdu z Františkových Lázní se nepodařilo zjistit a nelze je vyčíst ani z lázeňského zpravodaje (Kurliste). Lze se důvodně domnívat, že Beethoven opustil Františkovy Lázně asi 7. září 1812, poněvadž na své zpáteční cestě z Františkových Lázní do Teplic se zastavil ještě na skok v Karlových Varech, kde se setkal dne 8. září 1812 naposled s Goethem.⁹⁴⁾ Připustíme-li, že Beethoven opustil Františkovy Lázně dne 7. září, pak jeho léčba trvala ve Františkových Lázních celkem 31 dní, t. j. 4 týdny a 3 dny (od 8. srpna do 7. září 1812). To je zhruba vše, co doposud bylo možno zjistit o Beethovenově pobytu ve Františkových Lázních. Na domě, v němž Beethoven zde bydlil, byla zasazena deska s nápisem: „*In diesem Hause wohnte | Ludwig van Beethoven 1812.* Na dvoře tohoto domu byl vztyčen obelisk na paměť velkého skladatele a člověka.

Ke zpáteční cestě z Františkových Lázní do Teplic se Beethoven rozhodl náhle a bezprostředně, jakmile se dověděl, že tam přijela Amálie Sebaldová z Berlína. Do Teplic přijel tentokrát Beethoven venkovským povozem ve čtvrtek dne 10. září 1812.⁹⁵⁾ Ubytoval se zprvu v domě čis. 136. Byl to ubytovací dům a hotel

a později jako komorní hráč dvorního orchestru ve Stuttgartě (od r. 1814). Roku 1842 se přestěhoval do Chebu, kde zemřel. Jeho dcera byla provdána za dr. Paula Cartellieriho ve Frant. Lázních. Viz Othmar Wessely v MGG VII, Kassel 1958, sloupce 1679—1682 (zde také literatura o Kraftově rodině).

⁹³⁾ Allgemeine musikalische Zeitung (XIV. roč., 2. září 1812, 597) sdělují, že „L. v. Beethoven, welcher zur Bade- und Brunnenkur erst in Töplitz, dann in Carlsbad sich aufhielt und nun in Egger (rozuměj ve Frant. Lázních u Chebu, pozn. J. R.) ist, hat . . . wieder zwei neue Symphonien geschrieben“. Cituje Kinsky-Halm 262.

⁹⁴⁾ Goethe si zapsal do svého deníku ke dni 8. září 1812: „Beethovens Ankunft. Mittag für uns. Beethoven. Abends auf der Prager Straße (Goethes Werke III, 4. sv., Vým. 1891, 320).

⁹⁵⁾ V Anzeigsprotokollu z r. 1812 je zaznamenán tehdejší pobyt Beethovenův v Teplicích takto:

Chronologische Zahl: 2800.

Monat und Tag des Anlangens: 10. September (1812).

Vor und Zuname: Ludwig v. Beethoven.

Karakter: Compositeur.

Geburtsort und Vaterland: Bonn.

Ort des bisherigen Aufenthaltes: Wien.

Absicht der Ankunft und mit welcher Gelegenheit: Kur. Landk(utscher).

Einkehrhaus und gedenkt sich hier aufzuhalten durch: in No. 136, unbestimmt.

Benennung des Passes oder der Urkunde: Paß v. der K. K. Stadthauptmannschaft zu Wien, datto 27. Juny 1812.

„*U prince de Ligne*“. Tento dům byl nazván na paměť teplického pobytu známého světáka, vojáka a spisovatele prince Ch. Jos. de Ligne (1735—1814), který pocházel ze starého belgického šlechtického rodu. Po dvou dnech (12. IX. 1812) se přestěhoval Beethoven do sousedního domu čis. 137. Oba domy stály do r. 1824 na Zámeckém náměstí naproti sloupu sv. Trojice, který vytvořil vynikající barokní sochař Matěj Braun. Na místě těchto domů byl r. 1824 zbudován v empírovém slohu dům Richterův.

Za druhého pobytu v Teplicích v září r. 1812 se Beethoven vydatně a soustavně podroboval lázeňské léčbě. Stýkal se denně s Amálií Sebaldovou, která ho v jeho nemoci ošetřovala přímo s mateřskou péčí, a chodil za mlhavých podzimních dnů po okolní přírodě.⁹⁶⁾ Tehdy se tu léčil také kníže Mořic Liechtenstein s chotí, Clemens Brentano z Prahy, Varnhagen v. Ense, baron Willissen, hr. Bentheim a j. Výsledek lázeňské léčby v Teplicích roku 1812 Beethovena neuspokojil. Jeho zdravotní stav se nezlepšil, dokonce na konci svého teplického lázeňského pobytu onemocněl a byl upoután po několik dnů na lůžko. Dne 29. září 1812 opustil Beethoven Teplice a odjel dostavníkem do Prahy, aby tu znovu jednal ve své právní záležitosti s dr. Kaňkou. Z Prahy pak pokračoval v cestě přes České Budějovice do Lince, kde navštívil svého bratra, lékárníka Johanna Nikolause Beethovena.

Druhým pobyt v Teplicích v září roku 1812 se končí Beethovenovy návštěvy v českých severozápadních lázních. Tentokrát zde pobyl celkem 87 dní, t. j. dva měsíce a 24 dní (od 5. VII. do 29. IX. 1812). Na paměť Beethovenova pobytu v Teplicích byla roku 1956 odhalena pamětní deska na domě čis. 137 a v teplickém městském muzeu instalována expozice, která zobrazuje obě návštěvy Beethove-

Tag der Abreise: 29. September — 1813.

Wohin und mit welcher Gelegenheit: Prag-Post.

V poznámce k tomuto zápisu čteme: den 12. Sept. in No. 137 überzogen.

⁹⁶⁾ O tehdejším teplickém pobytu Beethovenově nás poněkud blíže informují již svrchu citované dopisy, které poslal Beethoven z Teplíc do Teplíc Amálii Sebaldové (viz *Kastner* 254, čís. dopisů 351, 258—261, 356—362). V dopise ze září 1812 (nepochybně 17. IX. 1812) píše v Teplicích Amálii Sebaldové: „Mein gestriger Spaziergang bei Anbruch des Tages in den Wäldern, wo es sehr neblig war, hat meine Unpäßlichkeit vergrößert und vielleicht meine Besserung erschwert“ (*Kastner* 254, čís. dopisu 351). Podrobněji se o této své ranní lesní procházce zmiňuje v dopise z Teplíc ze dne 17. září 1812 Breitkopfů & Härtelovi: „Im Bette liegend schreibe ich Ihnen, die Natur hat auch ihre Etikette. Indem ich hier wieder die Bäder gebrauche, fällt es mir gestern morgen frühe bei Anbruch des Tages ein, die Wälder zu besuchen, trotz allem Nebel; für diese *licentiam poeticam* büße ich heute. — Mein Äskulap hat mich recht im Zirkel herumgeführt, indem denn doch das Beste hier; die Kerls verstehen sich schlecht auf, ich meine, darin sind wir denn doch in unserer Kunst weiter“ (*Kastner* 261, čís. dopisu 363). Ještě dne 30. prosince 1812 píše Beethoven z Vídně kněžně Karolině Kinské: „Meine Kränklichkeit nahm in Teplitz zu, und ich war gezwungen, länger dazubleiben, als ich mir früher vorgenommen hatte“ (*Kastner* 265, čís. dopisu 367).

novy v těchto lázních v l. 1811 a 1812. Část zámeckého parku v Teplicích nese jméno Beethovenovo.

Dříve než opustíme Beethovena v Čechách a než uzavřeme kapitulu o jeho pobytech v českých lázních, položme si závěrem ještě jednu otázku. Byla vyslovena domněnka, že Beethoven v době svého pobytu v Teplicích roku 1812 mohl také pravděpodobně navštívit nedaleký Duchcov. Tuto ne zcela bezdůvodnou domněnku lze podepřít několika závažnými skutečnostmi. Především můžeme poněkud zkonkrétnit tento hypotetický názor svědectvím bývalého prefekta plzeňského gymnasia Stanislava Zaupera, který ve své vzpomínce na Beethovena, uveřejněné v Hudebních listech (roč. I, 1870, čís. 11, 88), uvádí, že se v době skladatelova pobytu v Teplicích osobně seznámil s Beethovenem „v jednom městečku blízce Teplic“ (viz příloha čís. VII).⁹⁷⁾ Bylo to nepochybně r. 1812. Do tohoto blízce neurčeného městečka u Teplic zajel prý podle vzpomínky Zauperovy Beethoven na návštěvu k jednomu z přátel Zauperových. Tímto hostitelem Zauperovým a Beethovenovým mohl být duchcovský děkan Stowasser (zemř. 1829) nebo některý z hrabat Waldsteinů, jimž patřil duchcovský zámek.⁹⁸⁾ Vždyť Beethovenův přítel z Bonnu, hr. Ferdinand Ernst Waldstein, pocházel z duchcovské větve a Duchcov byl dokonce jeho rodištěm (nar. 26. května 1762). Z Duchcova odešel Waldstein r. 1787 do Bonnu, kde vstoupil, jak už víme, do řádu německých rytířů. Roku 1812 z řádu vystoupil a oženil se s hr. Isabelou Rzewuskou. Není vyloučeno, že právě roku 1812 navštívil Waldstein se svou mladou chotí zámek v Duchcově. Tehdy také mohl Waldstein Beethovena pozvat na duchcovský zámek, neboť tam byl k dispozici nejen klavír, ale i varhany v nedalekém kostele u zámku.⁹⁹⁾ Ani

⁹⁷⁾ Stanislav Zauper se narodil dne 18. III. 1784 v Duchcově. Roku 1809 vstoupil do premonstrátského řádu a od roku 1812 byl prefektem gymnasia v Plzni, kde pod jeho vedením v l. 1840—1843 studoval čtvrtou až šestou třídu gymnasijní Bedřich Smetana. Zauper byl svobodomyšlný muž, vynikl jako proslulý překladatel Homéra a znalec díla Goethova, s nímž se osobně znal. Provázel Goetha roku 1821 na jeho procházkách po Karlových Varech a od té doby byl ve stálém osobním a písemném styku s básníkem. Měl velký smysl pro hudbu a záhy rozpoznal mimořádné hudební nadání B. Smetany. Zdeněk Nejedlý se domnívá, že jeho vzpomínka na Beethovena v Hudebních listech byla uveřejněna asi podle sdělení Smetanova redakci časopisu. Zauper zemřel dne 30. prosince 1850 v Plzni, kde byl slavnostně pohřben o Novém roce 1851. Viz Zdeněk Nejedlý, Bedřich Smetana IV. Ve společnosti (Praha 1933, 25—29).

⁹⁸⁾ Na děkana Stowassera mě laskavě upozornil spisovatel Jaroslav Procházka z Prahy. Za toto upozornění mu vyslovuji upřímné díky.

⁹⁹⁾ V Duchcově je barokní děkanský chrám Zvěstování P. Marie se vzácným obrazem českého malíře Václava Rajnera. Pod tímto kostelem je valdštejská hrobka. Na západním obvodu města je zase kostelík Obětování P. Marie, který byl postaven r. 1716 hr. Janem Josefem Waldsteinem. Na východní straně města stojí kostel sv. Barbory. V jednom z těchto kostelů mohl tehdy Beethoven hrát na varhany. V anonymním článku *Ludwig van Beethoven*, který vyšel v Teplitz-Schönauer Anzeiger dne 16. XII. 1920, je uvedeno podle sdělení Lulu Thürheimové a B. Marra, badatele o Casanovovi, že v duchcovské zámecké knihovně nejsou doklady ke vztahu hr. Ferd. Waldsteina k Beethovenovi.

tato možnost není vyloučena, i když víme, že Beethoven se později s hr. Ferdinandem Ernstem Waldsteinem rozešel. Tuto domněnku podepírá i skutečnost, že se na duchcovském zámku právě v první polovině 19. století vydatně pěstovala hudba. Tehdy dokonce prováděla zámecká kapela i některé skladby hr. Albrechta Waldsteina, který pocházel z větve mnichovohradištské.¹⁰⁰⁾

I když lze se značnou pravděpodobností předpokládat na základě svrchu uvedených dokladů, že se Beethoven mohl zastavit za svého teplického pobytu roku 1812 v Duchcově, přece tu jde zase jen o pouhý dohad, který se nepodařilo dosud jednoznačně doložit přesvědčujícím pramenným materiálem. Další podrobné studium tohoto jistě velmi zajímavého problému snad vnese více světla do této dosud sporné a temné otázky.

¹⁰⁰⁾ Pro zajímavost uvádím, že hr. Albrecht Waldstein se roku 1845 ohlásil u Fryderyka Chopina s doporučujícím listem hr. Bedřicha Thun-Hohensteina, aby ho přijal za svého žáka v klavírní hře, což patrně Chopin učinil, poněvadž tehdy měl mnoho žáků ze šlechtických rodin. O této možnosti se zmiňuje Jaroslav Procházka ve svých pracích o Chopinovi v českých lázních.